

Muz
1686

2064

7900290

Győr 22

60

GYŐR ÉS VIDÉKE

1848—49.-BEN. 33.964

HADTÖRTÉNETI ADALÉKOK.

122

IRTA:

LUGOSY ISTVÁN.

4

KÜLÖNNYOMAT A GYŐRI SZEMLE II. ÉVFOLYAMÁBÓL.

A. M. HIR. KÖZPONTI
STATISZTIKAI BIVATAL
KÖNYVTÁRA

GYŐR, 1931.

GYÓREGYHÁZMEGYEI ALAP NYOMDÁJA. — 6011.

HÁDTÖRTÉNELMI
KÖNYVTÁR

Buda **HONVÉD KÖZPONTI KÖNYVTÁR**
BUDAPEST, V., VERES PÁLNÉ-U. I. I. EM.

Helyszám: 33962

Szakbeosztás:

7 22.637

Mellékletek: _____

Állapot hiánytalan: _____

Kivonat a kölcsönzési szabályokból:

A kölcsönvett műveket 1 hónapon belül vissza kell adni. A műveket másoknak továbbítani tilos. A kölcsönző a könyvek teljességéért és az esetleges károkért felelős és kártérítésre kötelezett.

A könyvekbe sem tintával, sem írónnal semmit

bejegyezni nem szabad!

II 90C 290

C 7960

Muz 1686

GYŐR ÉS VIDÉKE 1848—49.-BEN.

HADTÖRTÉNETI ADALÉKOK.

IRTA :

LUGOSY ISTVÁN.

KÜLÖNNYOMAT A GYŐRI SZEMLE II. ÉVFOLYAMÁBÓL.

GYŐR, 1931.

GYÓREGYHÁZMEGYEI ALAP NYOMDÁJA. — 6011.

A M. KIR. KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
KÖNYVTÁRA

M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIV.
KÖNYVTÁRA
1931 évi ... szám
...
Szöveggyűjtemei alap

ny. egy.

A Központi Statisztikai Hivatal
könyvtárának állományából leírt
... könyv-
tárak ...

KÖZTUDOMÁNYI
22637
*
KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRBA FELVEVE.
1933
Szöveg

ZRIINYI EMLÉK ÉS NEMZETI ...
KÖNYVTÁRA
Leírt. sz.: *49304*

Nemzeti Könyvtár és Levéltár
Egységes Központi Könyvtár és Levéltár
Leírt. szám: *201163*
Könyvtári és Levéltári ...

Győr és vidéke 1848—49-ben.

— Hadtörténeti adatok. —

Győrnek minden időben nagy volt a hadászati fontossága. Egyrészt a két fővárost összekötő országutat birtoka nélkül nem lehetett használni; másrészt a Duna jobbpartja és a Szigetköz között partváltogatást lehetett innen eszközölni. Fontos pont volt azért is, mert főként észak és nyugat felől támadó ellenség ellen könnyen volt védhető: a püspökvárat (magával a várral vagy a nélkül) uralja az előterep; négy, sőt a Pándzsa-érrel öt víz nehezíti meg mocsaras partjaival az ellenséges csapatok, s kivált a lövegek előnyomulását és Abdánál magától kínálkozik az előretolt állás.

Mégis a legújabb kor hadtörténete két szomorú esettel teszi emlékezetessé a győri harcteret. Az egyik a napoleoni nagy futás. Itt a szervezetlen, rosszul felszerelt insurrectio újonc-csapatái nem állottak helyt. Ámde a gyalogságunk, köztük a 19. háziezred egy zászlóalja megállította a száguldó francia vértéseket és a kismegyeri major és Gönyü—Ács határolta terep minden hantja a vitézi önfeláldozás ezer példájának nyoma.¹⁾

A szabadságharcban is látjuk, hogy idő vagy inkább alkalom kellett hozzá, hogy a kaszás őrseregből nemzetőr, a nemzetőrből honvéd legyen. Ez aztán helytállott a régi, mintaszerűen fegyelmezett, kitűnően felszerelt osztrák, majd az orosz hadseregnek is; az osztrákot végigverte Szolnoktól Komáromig; az orosz áradatának dicsően ellentállott a világot bámulatba ejtő elszánt vitézségével, a földből nőtt vezérek lángeszű vezetésével.

Az 1849-es győri csatavesztésnél részünkről a hadvezetésben nagy hibák történtek; de harcászati értelemben művészi volt a város védelmének megszervezése: a sokszorosan túlnyomó, meszteri terv alapján beözönlő osztrák-orosz hadsereget a honvédhadsereg kemény feladat elé állította. Örökké büszkékké lehetünk Győr 49.-iki védelmére és csapatainknak Komáromig volt visszavonulására.

A dolog megértéséhez szükségesnek látszik, hogy legendás szabadságharcunknak Győr körül lejátszódott mozzanatait a harc kitörésétől kezdve figyelemmel kísérik.²⁾

¹⁾ Alemann, Geschichte des I. R. No 19.

²⁾ Szávay Gyula, Győr monografiája.

A nemzeti fellángolás heve először az ifjúságot, főként a főiskolai diákságot hozta forrongásba; akik — egyelőre a közbátorság megőrzésére — tömegesen léptek fegyverbe. Ez őrsereg őrnagyává Gr. Zichy Ottót választották. Ebből átszervezéssel könnyen alakult meg a nemzetőrség. Győr városa 7 századot állított fel, összesen 1145 emberből. Volt köztük már 24 lovas, sőt 20 tüzér is. — Egykorú feljegyzésekből 6 századparancsnok neve volt kinyomozható: Hergesell, Rechnitzer, Ferenczy, Puntigam, Perényi, Lattesz. Zászlóalj-segédtsízt: Nagy János főhadnagy. Helyőrség a Sándor-gy. ezred volt, ezt később a horvát Lipót-ezred váltotta fel.

Az országgyűlés által megszavazott első 10 honvéd-zászlóalj felállítása alkalmával Győr az 5.-iket állította ki 1094 főnyi létszámmal, melyből Győr városa 320-at, Győr vármegye 70-et adott; a többi Moson, Komárom és Pest megyéből került ki. — Az 5. honvéd-zászlóalj hamarosan délvidékre vonult a szerbek ellen. Parancsnoka Horváth Dániel nyugállományú százados volt. A századparancsnokok közt szerepelt Görgei Arthur, v. főhadnagy (a későbbi főparancsnok), Máriássy János, volt hadnagy (később ezredes, hadosztályparancsnok), Udvarnok, v. főhadnagy. A főhadnagyk közt találjuk: Kleinheinzet (később Nagy-Sándor vezérkari főnökét¹⁾ — mint őrnagy hősi halált halt Buda ostrománál. Szept. 20-án nevezték ki²⁾ Győr város kormánybiztosává Szabó Kálmánt, győrmegyei kormánybiztos a lelkes és erélyes Lukács Sándor lett.

Szeptember 22-én Lukács a nemzeti őrseregbe 260 újonek besorozását rendeli el. Október 3-án Jellasich a sokorói (fehérmegyei) csatavesztés után nyert 3 napi fegyverszünetet felhasználva, híres »Flankenbewegung«-jával a nyugati országhatár felé sietett. Ez alkalomból Győrt is érintette. A fehérvári úton küldöttség ment eléje Korbonics polgármester vezetésével, aki a mai vasúti őrháznál bejárva a bán, részben horvát irreguláris tartalócokból álló seregét német nyelven kért kiméletet a város számára, amit Jellasich magyar nyelvű beszédben meg is ígért. A győri nemzetőrség Jellasich itt tartózkodása alatt a csanaki dombok mögött gyakorlatozott. — Október 4-én Jellasich megindult Bécs felé; előzetesen hazaküldött 12.000 embert Theodorovits tábornok vezénylete alatt. Ezeket Karger alezredes 1800 főnyi sereggel (köztük Zichy Manó és Ottó a győri nemzetőrökkel) Horpácsnál megtámadta; bennük sok kárt okozott; de a nagy túlerő elől kénytelen volt visszavonulni.

Mielőtt Jellasich Győrbe ért, a szept. 29-i sokorói csatából futva Kisbér-Ászáron termett.³⁾ Itt a föld népét zsarolta.⁴⁾ A nagyigmándiak attól féltek, hogy községükön át vonul Komárom alá.

¹⁾ Görgei István, 1848—49.

²⁾ Szávay id. monogr.

³⁾ Ruisz Gy., Bábolna a magyar szabadságharcban. Komárom, 1906.

⁴⁾ Kéry Gyula, A magyar szabadságharc története napi krónikákban. Bp. 1899. 528. l.

Jellasich azonban nem erre, hanem Mezöorsön át, Győr felé vette útját. Igmánd mégsem került el a megsarcoltatást.¹⁾ Okt. 3-án este 10 órakor két horvát katona azt a parancsot hozta, hogy a község kenyeret, zabot, szénát szállítson Kisbérre. A református lelkész ellenszégülést javasolt; az óvatosabb rész azonban — a kath. plébános vezetésével — nagyobb bajok elkerülése végett a parancs teljesítése mellett érvelt. A közben odaérkezett Halasy Ede komárommegyei alispán azonban a termények elszállítását megtiltotta, a két horvát katonát elfogta, sajátkezüleg emelvén ki nyakukból az oldalfegyvert. A nép a horvátok bosszújától félve, ellenszegült; a horvátok szabadon bocsájtatva, zsákmányukkal elvonulhattak Kisbérre.

A bábolnai ménes (*k. k. Militär-Gestüt*) parancsnoka, Herbert Eduárd alezredes, Thaly Ignác Komárom vármegyei szolgabírájától okt. 5-én udvarias, de határozott hangú levelet kapott, melyben felhívta, hogy a Nagyigmándra érkezendő 30.000 ember számára kenyeret küldjön.²⁾ Az osztrák érzelmű parancsnok a felhívás teljesítését Hoffmann Ottó kár igazgatóra és Hechenberger Mihály főhadnagyrá, a gazdasági osztály parancsnokára bízta. A kenyérraktárból Wache Domonkos katonai furir, élelmezési altiszt, még aznap 400 kenyeret küldött Igmándra, amit Nemesszeghy István esküdt szabályszerűen nyugtázott.

Az érkező magyar hadsereg Móga altábornagynak Jellasichot üldöző IV. hadserege volt, mely a Budát Béccsel összekötő Mészáros-úton Kocsról jött Igmándra. A Mészáros-út volt a szabadságharc fő hadviselési és közlekedési vonala. Ennek mentén a községek, mint a fentiekből is kitűnik, rendkívül sokat szenvedtek a fel-le hullámzó, hol osztrák, hol magyar seregektől. Különösen a bábolnai katonai ménes parancsnoka volt nehéz helyzetben; mert az egymást érő császári manifestumokon nem tudott eligazodni; nem tudta, hogy a magyar vagy az osztrák katonai és politikai hatóságoknak engedelmeskedjék-e; főként, mert felettes hatóságától, a Bécsben székelő »Central Rimontirungs-Kommandó«-tól el volt vágva.³⁾ — Móga parancsát, mely a bábolnai ménes helyiségeinek kiürítését követelte, sikerült visszavonatnia.⁴⁾ — Csányi László⁵⁾ főkormánybiztos rendeletére azonban Halasy alispán (ki később a magyar ügyet elárúlta) 1569 kenyeret, 360 bécsi mázsa szénát, 840 mérő zabot harácsoltt az intézet készletéből.

Október 6-án a magyar sereg tábort ütött a bábolnai »Csíkötelep« és az ácsi út közt elterülő térségen.⁶⁾ Móga kíséretével a kastélyba szállott. Vele voltak Csányi László, Pöltenberg, Schwei-

¹⁾ Mester István nagyigmándi plébános, későbbi győri kanonok feljegyzései a nagyigmándi plébánia jkvében. 19. lap.

²⁾ Hechenberger főhadnagy feljegyzései a bábolnai ménesparancsnokság irattárában.

³⁾ Hechenberg id. följegyzései.

⁴⁾ Wrangel: Ungarns Pferdezucht in Wort und Bild.

⁵⁾ Horváth Mihály, A szabadságharc története.

⁶⁾ Ruisz id. m.

del is, nem sejtve, hogy egy évvel később, épen ezen a napon, hóhérekztől vértanúhalál lesz osztályrészük.

A bábolnai ménes elszámolásában¹⁾ — a csak nappal ott időzött — *ungarische Truppen* parancsnoka, Csányi kir. biztos és más *hohe Herrschaften* részére 1 $\frac{1}{2}$ font Milly-gyertyját (!) helyez kiadásba. — Később, Windischgraetz kiáltványa után már »Rebellen-corps«, legfeljebb »Insurgenten« a neve Görgei visszavonuló hadseregének. Az átvonuló magyar seregnek kiszolgáltatott termények értéke 2169 frt volt.

Másnap Móga serege Bana felé vonult.

A bábolnai ménes 1848. októberi állomány-kimutatásában (Standes-Ausweis) 1 káplár és 9 ember, 1 fiatal kanca, 14 hátas és 2 befogott hámos ló a »m. k. honvédelmi bizottság elnökének vezérkaránál távol levőnek« van jelezve.²⁾ Ez és egyéb adatok valószínűsítik, hogy Kossuth a parendorfi táborba utaztában Esztergomnál kiszállott a hajóból és kocsin Bábolnán—Győrön át, Mosont érintve ment a magyar sereghez.³⁾ Lehet azonban, hogy Kossuth vezérkari tisztje, Tamássy (vagy Tamásffy) százados vitte a hadiszolgálatra alkalmas bábolnai lovakat Kossuth után a parendorfi táborba.⁴⁾ Tamásffy százados kiosztásával Görgei nem lehetett megelégedve; főként, hogy neki »vak és sánta« ló jutott.⁵⁾ A 17 lóból 13 — a 10 legényből 2 maradt a honvédtáborban (Osztay, Ruzicska). Utóbbiakat azonban később sokan követték.

A schwechati csatában a komárom—győri kaszás nemzetőrök nem jól viselték magukat.⁶⁾ November elsején »lélekszakadva« hazatértek (l. alább). Novemberben Bábolnán és valószínűleg vidékén is kolera lépett fel.⁷⁾

*

December 16-án az osztrák főhadserg betört a Duna jobbpartján felállított 4 határvédő dandárunk ellen.⁸⁾ Pozsonytól nyugatra a mi részünkről Bárczay alezredes állott. Köpcsényben Görgei Kornél őrnagy dandára, Körtvélyesen Zichy Lipóté, Mosonújfalu-ban Szegedy alezredesé. Pandorfon (Parendorf) Karger alezredesé. A parancs az volt, hogy Bárczay és Kosztolányi dandárjai (20.000 ember, pk. Aulich) a Csallóközön át Komáromba vonuljanak vissza, mialatt Aulich Pozsonyt még egy napig tartja. A Duna jobbpartján a határ mentén elhelyezett négy dandárunk pedig küzdve vonuljon vissza Moson-M. Óvárra.

Karger tovább állott ellent az előrenyomuló nagy osztrák tülerőnek, mint Szegedy; ezáltal Zichy balszárnya fedezetlen maradt. Karger pedig jobbszárnján átkaroltatván, a Hanságba szo-

¹⁾ Hechenberger id. főljegyzései.

²⁾ Szinyei József, Komárom 1848 - 49.

³⁾ Szilágyi Sándor, A magyar forradalom története 1848—49-ben.

⁴⁾ Görgei István, 1848—49.

⁵⁾ Ruisz id. m.

⁶⁾ A nagyigmándi plébános id. főljegyzései.

⁷⁾ Bábolnai Sterb-Protocoll. II. 17. l.

⁸⁾ Görgei István id. m.

rult. Görgei Mosonban dandárából csak az 1. zászlóalj és a lovasságot találta a lovasütegekkel együtt. Az ellenség célja volt a dunajbólyparti magyar csapatokat, visszavonulásukat elvágva, Pozsonyba szorítani. Ezáltal meg akarta akadályozni, hogy Kollmann ezredes győri erődítményeit megszállhassa a honvédhadsereg, s el akarta érni, hogy ő meg a jobbparton Mosonon és Győrön át előbb érjen Pestre, mint a magyarok a balparton.

Kargertől hír jött, hogy csapataival megmenekült és Pomogyon át a töltésen Eszterháza felé a kapuvár—győri országutra menetel. E hirre az Óvárt-Mosonban levő magyar csapatoknak a túlerő érzete, gyakorlat hiánya, a visszavonulás kénytelensége és mind a négy dandár nagy veszteségei miatt nyomott hangulata emelkedett. Másrészt a Zichy-dandár Gátáról Pandorf felé a győző ellenség oldalába került és rendkívüli vitézséggel soraiban nagy zavart okozott; két század dsidást szétvert. Így történt, hogy a túlnyomó ellenség elől a visszavonulás egyetlen lövegveszteség nélkül történhetett. Egy löporos kocsinkat, mert rúdja eltörött, saját huszárjaink robbantottak fel. — Lovasságunk többször vitézül rohamozott és a 14. zászlóalj különösen kitént vitézségével. A natárszéli lakosság érzületét azonban Görgei Arthur ütközetjelentéseiben rossznak mondja (205. sz. M. Óvár, 848. XII. 17.). Ebben jelenti Görgei, hogy Karger csapatai: 1 zlj. Wasa (60. sz. Eger), 1 zlj. porosz gyalogság (34. sz. Kassa), a 23. honv. zlj., 14. honv. zlj., 1 oszt. Sándor-huszár (4. sz.), 1 lov. üteg) bevonultak. — December 18-án Karger Kapuvárott van. Parancs szerint a gyalogság és tüzérség Győrbe menetel, míg a lovasság a túlerő elől utóvédharcban küzdve hátrál a Kapuvár—Köny—Győr utat fedezve, közlekedési vonalakat elpusztítva. — Sréter a legszélső jobbszárnyon összeköttetést keres Perczellel, ki Somlyóvásárhely—Devecser felé vonul vissza. Reméli Görgei, hogy Perczel jobbszárnyához felzárkózik.

Görgei döntő csatát Győrnél szándékozott elfogadni. Perczelnek Ötvenyéből (XII. 18. 209. sz.) levelet küld, mely szerint, ha Budát látja veszélyeztetve, inkább itthagynja Győrt, hogy Budát védelmezhesse.

Visszavonulás közben Mosonnál Görgei 1000 huszárral megtámadta az üldöző osztrákokat. Résztvett ez ütközetben Zichy Lipót, továbbá Szegedy a 9. Miklós-huszárezred egy osztályával elül, Görgei Kornél a 10. Württemberg-huszárezred egy osztályával hátrább.

Az ellenség bevágást nem is várva, már sietve hátrált Levélre. Több osztrák halott és sebesült maradt a csatatéren. Valamennyi 11/2 ütegni tüzérségünk lövedékeitől találva. Magyar részről nem volt veszteség. Zsákmány 1 osztrák sebesült foglyon kívül sok lószerszám és fegyver volt. A hangulat magyar részen ez ütközet győztes eredménye nyomán igen emelkedett. Görgei (210. sz. Ötveny, XII. 18.) Kossuthhoz írt jelentését így kezdi: »Ma győztünk...« Sajnos, ezt Pesten félreértették és falragaszokon »Már győztünk...« kezdettel sokszorosították, holott a hangulat eme-

lése szempontjából nagyfontosságú ütközet mégis csak jelentéktelen utóvéd-csetepaté volt. — Az ütközetben kitűntek Zellenhoffer ezredes, Szegedy alezredes, Görgei Kornél őrnagy, a nap hőse, az összes részes lovasság és a lovasüteg. Zichy alezredessé lépett elő.

Érkezett hírek szerint az ellenség egy csapattja Kőszegen át Budára vonúl. Ezért összpontosítás Győrnél és figyelő állás elfoglalása volt a határozat. Görgei vezérkarával 18-án este a sötét-ség beálltával utolsónak érkezik Ötvenybe.

De térjünk vissza Győrnek a hadszervezés terén kifejtett ténykedésére.¹⁾ Az országgyűlés még szeptember 23-án újabb 14 honvédszászlóalj felállítását rendelte el. Győrött a 23. zászlóalj alakult Győr—Moson—Sopron vármegyék lakosságából, 1400 főnyi állománnyal, köztük 18 tisztjelölttel. Parancsnoka Haas Károly százados lett. A lakosság lelkes áldozatkészsége hadicélokra 5944 ezüstforintot és nagyértékű ezüstműveket rakott a haza oltárára. Győr hölgyei akkor is vállalkoztak betegek és sebesültek ápolására, fehérművek varrására; iparosai pedig ruhát, nyergét, szijazatot, lószerszámot, csákót és egyéb hadfelszerelési cikket készítettek.

Október 21-én jön Kossuth földből nőtt újoncseregével.²⁾ A püspökvárban szállt meg. 23-án viszi a 12.000-nyi még szervezetlen és gyakorlatlan sereget, helyesebben csoportot a parendorfi táborba. Vele mentek a győri nemzetőrök is. A parendorfi csata balsikere főként ez újoncsapatok gyakorlatlanságán múlott. Nem állották — köztük a győriek sem — a tüzet. Újabb »győri futást« rendeztek Mosonon—Győrön át Komáromig. Csányi fő kormánybiztos rendelete nyomán Lukács kormánybiztos — korholó falragaszok kifüggesztése után — a győri nemzetőrséget lefegyverezte. A győriek a komáromi kaszásokat vádolták meg a futás elkezdésével, ám ezek erélyesen tiltakoztak e vád ellen. — Meg kellett írunk okulás céljából e történeti tény, hiszen ugyan-ezek a fiúk a honvédek soraiban a kezdeti kudarcok után hőökké fejlődtek.

Október 12-én Lukács elrendeli a pinnyédi, újvárosi, majorki (Nádorváros) és galambcsárdai sáncok emelését, melyre a városi és megyei lakosságot a közigazgatási tisztviselők felügyelete alatt ásóval, kapával, fogatokkal kirendeli. Nem tudtam biztosan eldönteni, hol volt a Galamb-csárda. Bizonyos, hogy a gönyűi úton volt, Győr közvetlen közelében. Vagy a mai Kiskút helyén, vagy — ami valóbbszinű — a mai likócsi Barcza-kastélyban. Ez u. i. nagy pincékkal van ellátva (ma bivalyistállók) és bizonyos, hogy regále-jogon bort mértek benne. E sáncok a Kollmann-féle erősítési tervek alapján készültek. Emelésükben résztvett a lakosság rendre, rangra, nemre való külömbiség nélkül. Mind Görgei, mind az osztrákok itt már 48 végén döntő csatára számítottak.

¹⁾ Szávay id. m.

²⁾ Ez az adat megegyezik a bábolnaival.

Görgei december 18-án Győr felé közeledik. Mosonnál — Szávay szerint — Jellasich hadával találkozik. Ez tévedés.¹⁾ Görgei, mint fentebb láttuk, Windischgraetz főhadával találkozik az országhatáron; ennek betörését újonc-csapatával megakadályozni nem tudva, Parendorfnál csatát vesz, Győr felé visszavonul és Moson felett győztes utóvéd-ütközetet vív az üldöző osztrákokkal. Visszavonulás közben a talált élelmiszerkészleteket és takarmányt Komáromba szállíttatja; amit nem lehetett elszállítani, felégette.

Görgei parancsa az volt, hogy Győrt 10 napig tartsa; de a győri erődítéseket kis seregéhez arányítva, túlméretezettnek találta; azért hetednapra, december 26-án, a közelgő osztrák főhadssereg elől Buda irányában, Győrt ütközet nélkül feladva, visszavonult.

Másnap Windischgraetz az I. osztrák hadtesttel bevonult városunkba. A II. hadtest a Kis-Csallóközön, a tartalékhadtest a pozsony—győri úton, a zöm a Rápcán átkelve nyomult előre. A sáncokat üresen találták.

A város »jóérzésű« lakosságának küldöttsége eléje megy, ünnepélyesen fogadja, a tűztorony bádogg-zászlaját feketesárgára festi, a város kulcsait átadja. Ezeket Windischgraetz Olmützbe küldte a császárnak.

Ruisz szerint Görgei 18-án Győrött volt. Ez tévedés. Láttuk, hogy 18-ikáról keltezett ütközet-jelentését Ötvevényből küldte Kossuthhoz. Győrbe 19-ikén érkezett. Előbb legfeljebb elővédje lehetett itt. — 24-én Banán át Bábolnára hozta Körössy Kamilló (10. sz. Prinz Preussen) huszárfőhadnagy a fővezér parancsait, hogy a ménes összes lovai a visszavonuló honvéd-hadsereggel fognak menetelni. Görgei serege 103 lovat és 138 jármos ökröt vitt magával. Görgei túlszárnyaltatástól tartva, 27-én napkelte előtt elhagyta Győrt. Seregének kétharmadát a Mészáros-útra, egyharmadát a gönyü—tatai útra és vonatát (train) a Duna melletti útra irányítva folytatta visszavonulását a főváros felé.

Szávay szerint: »Ugyanekkor Perczel parancsot kapott, hogy Győr felé vonuljon.« Ez is tévedés. Perczel nem volt Görgeinek alárendelve. Görgei ekkor csak a »feldunai« hadsereg parancsnoka volt. Ellenben Görgei (l. fent) Ötvevényből Perczelhez levelet küldött, melyben felhívta, hogy jobbszárnyához zárkózzék fel. Görgei ekkor még nem győződhetett meg a győri erődítések tartáhatatlan voltáról. Mikor Perczel Görgeinek Győrön túl való visszavonulásáról értesült, 5000 emberből álló seregével Pápán, Kisbéren át Moórra vonult.

Győr tarthatatlanságának egyébként főoka a vizek befagyása és így — még lövegekkel is — járhatóvá változása volt. Az ide ígért 30.000 főnyi tartalékhad sehol sem volt. Görgei 10.000 főnyi serege, melynek jórésze (1600) lovas volt, nem tudta a sáncokat megszállani. A feldunai hadsereg balparton levő része (Aulich) Komáromnál kellett. Pestet Simunich és Schlick fenyegették. Győr, hátában Komárommal — 40—60.000 emberrel kitünően véd-

¹⁾ Görgei István id. m.

hető lett volna. Így Görgei itt egész télen tarthatta volna magát; seregének hatása a Bakonyon át a Balatonig lett volna érezhető és főként: szervezhette volna seregét a Dunántúl lelkes lakosságának segítségével. Így azonban Győr hadászati jelentőségét veszítette. Harcászatilag Windischgraetz félkörben felvonuló túlnyomó erejének nem volt képes ellentállni. Ezért a honvédelmi kormány az összes haderőnek a Tisza mögötti koncentráció céljából való visszavonulását rendelte el.

Görgei seregének a Mészáros-úton haladó zömével még elindulása napján, 27-én ért a Győrtől 29 km.-re levő Bábólnára és az éjt a kastélyban töltötte. A csapatok — a kemény hideg ellenére is — a szabadban táboroztak.¹⁾

Görgei 213. sz. Győrből dec. 19.-ről keltezett, Kossuthhoz intézett levelében még »leonidászi« harcról beszél Győr körül. Országos eseményekről szólva dicsérőleg kiemeli Pusztelnik őrnagyot (később vezérkarának helyettes főnökét), Makk őrnagyot, Guyon alezredest, a nagyszombati győzöt. Az Erneszt-gyalogság (48. sz. N.-Kanizsa) vitézül küzdve zászlaját veszítette és egy egész századát a nagyszombati utcai harcban; kitűnő volt a tűzérés, melynek csak négy embere maradt sebesülfelen, két tisztje elesett. Nem tette meg kötelességét, jelenti, a Prinz Preussen-gyalogezred 7. osztálya (Zsivkovits százados), a Hunyadi-huszárok feloszlatandók. (Ez irreguláris csapat volt, mely később vitézül küzdött.)

Ugyancsak Győrből december 21.-iki jelentésében írja Görgei Kossuthnak, hogy a Sándor-gyalogság tisztjei (2. zlj.) beadták lemondásukat. (Őrnagyuk, Aulich, hű maradt — Aradig.) Győrből szöktek: C. Somborn, Almássy Zsigmond és Palik-Ucseony századosok (mindhárman császár-husár 1. sz. ezr.). Csak ekkor jelenti, hogy Győrt feladja: »Győr nem Magyarország!« Tehát az erődítéseket csak ekkorra tudta egészen behatóan megvizsgálni.

December 28-án hajnalban felszedte a táborot Görgei Bábólnán és Igmánd felé elindult. A hátvéd a mai Jägermajornál állott Görgei Kornél őrnagy parancsnoksága alatt. Már előző napon Windischgraetz értesülve arról,²⁾ hogy Görgei Bábólnán pihenőt tart, utasította a közben seregével visszajött és neki alárendelt Jellasichot, hogy a vezérlete alatt levő és Győrszabadhegyen lakótáborozó (Ortschaftslager) Ottinger-lovasdandárt és a Győrszentivánon levő Bellegarde-lovasdandárt indítsa útba a honvéhad-sereg üldözésére Bábólna felé. A Bellegarde-dandár parancsnoka, gróf Wrbná albtgy — lovai kimerültségére hivatkozva — a parancsnak nem tett eleget. Így hát csak Ottinger vett részt a kiküldetésben.

Tudnivaló, hogy Ottinger Móga előtt a magyar hadsereg főparancsnoka volt; de megbízhatlansága miatt elmozdították állásától. Windischgraetz most alkalmat nyújtott neki, hogy a magya-

¹⁾ Itt jegyzem meg pótlólag, hogy Görgei feleségét, kit unokatestvére, Görgei Gusztáv, a Szepességből Győrbe hozott, akkor még győri csatától tartván, Franciaországba küldötte.

²⁾ Windischgraetz, Winterfeldzug.

rok iránt táplált bosszúvágyát kielégítse. — 6 század Wallmoden-cuirassier, 6 század Hardegg-dragonos és 1 hatfontos lovas-ütegből állott a dandár. Hozzácsatlakozott önként egy osztály Civallart-ulánus. — Parancs szerint éjfél után egy órakor kellett volna Ottingernek a pihenő magyar tábort rajtaütésszerűleg megtámadnia. Fáradtság, nehéz út, köd és a Hardeggek két századának késése miatt csak $1\frac{1}{2}$ -kor érkeztek Bábolnára (Szabadhegytől 26 km.) (Frey szerint 5-kor). Ekkor már Görgei a sereg zömével Igmádon túl, Kócs felé menetelt. Csak Görgei Kornélnek hátvéd-dandárja késlekedett — parancs ellenére — az indulással. A dandár létszáma kb. 2000 ember volt.¹⁾ Allott a 34. gy.-ezred (Kassa) egy zászlóaljából, a zempléni önkéntes 42. sz. honvéd-zászlóaljából, egy ütegből és az önkéntes Hunyadi-huszárokból.

A még fel nem készült utóvédcsapatokra sűrű ködben törtek rá az osztrák lovasok.²⁾ Pánik támadt. A magyarok körülkerítettnek vélték magukat és a Prinz Preussen 34. zlj. megadja magát, parancsnoka (György vagy Széll százados) foglyul esik. A máskor oly derék huszárok sem álltak helyt.

A dandárparancsnok a tüzérséget a helység útszorulójánál (defilé) helyezte el megfelelő gyalog fedezettel.³⁾ A többi megmaradt gyalog- és lovascsapatot a helység körül átkaroló mozdulatra vezényelte. A huszárok magukat a reggeli sötétségben és ködben körülkerítettnek vélvén, meghátráltak és a rendben visszavonuló gyalogságot és tüzérséget is zavarba hozták. A zempléni önkéntesek vad futásban hátráltak a mai Rózsa- és Pipaszár-erdők felé. Vitézül — Gracza szerint⁴⁾ — csak az osztrákokból átpártolt 34-es gy.-ezred zászlóalja viselkedett Széll alatt.

Itt megjegyzem, hogy a Prinz Preussenek megadásáról szóló adat csupán Görgei Istvánnál található, aki egyébként kitünő »1848—9-ében« testvérei mulasztását (dandárparancsnok Görgei Kornél) elfogultan szokta leírni és hibáikért másra hárítja a felelősséget.

A 34-esek négyszöget (carré) alkottak és 20 lépésről lőttek a rájuk támadó két osztály Wallmodenre és egy osztály Civallarthra.

Az akkori szabályzat szerint a carré négy század-arcvonalból álló, egymásnak hátat fordító osztag négyszögéből állott. 800 embert számítva egy zászlóaljra, 200 (elültöltő) puska állott szemben három lovasosztállyal, tehát 9 lovasszázaddal. Ezek szerint 200 puska, majd azok kilövetése után ugyanannyi, vagy kevéssel több szurony, 900 karddal, illetve 600 karddal és 300 lándzsával (az ulánusok akkortájt lándzsával voltak felfegyverezve). Ily körülmények közt nem volt elkerülhető a 20 lépésig a rohamot beváró zászlóalj elfogatása. — Tisztelet emlékünek!

¹⁾ Horváth Mihály, A szabadságharc története. — Görgei Arthur, Mein Leben und Wirken.

²⁾ Görgei István id. m.

³⁾ Gracza, A szabadságharc története.

⁴⁾ U. ott.

Öreg embereknek a helyszínen gyűjtött bemondása szerint az ütközet a bábolnaközponti és farkaskuti majorok közt levő mészárosúti szakaszon, a mai 103-as erdő táján volt. A vereség teljes volt. A 34-es 2. zljon kívül 7 tisztet, 700 embert (köztük 200 sebesültet), egy zászlót, egy lőszerkocsit küldött Ottinger Győrbe. Utóbbi dicsérőleg emeli ki gr. Nostitz főhadnagyot, gr. Wallis kapitányt és Brudermann hadnagyot, későbbi lovassági felügyelőt. Szóhadgyomány szerint b. Bochsberg, későbbi bábolnai méneparancsnok és gróf Bylandt-Reidt, későbbi közös hadügyminiszter is résztvettek mint fiatal tisztek a bábolnai megrohanásban.

A helyszínén elesetek és a bábolnai méneskórházban sebeikbe behaltak:¹⁾ 4 osztrák, 23 magyar katona.

Az utócsapat egy része szétfutott.²⁾ Széll őrnagy 22 sebbel Farkaskút, Ördöghegyen át Csémre menekült. Itt a nyomozó osztrák járőrök elfogták. Ez utóbbi körülmény is ékesen bizonyítja, hogy a 34-esek nem adták meg magukat, főként nem küzdelem nélkül; mert 22 sebet csak közelharcban, szálfégyverrel lehetett kapni az akkori harci eszközökre való figyelemmel. Ezenkívül a parancsnok elmenekülése kizárja a csapat megadását. Ellenben mindezekből bizonyos, hogy a zászlóalj, mely négyszöget formált, tehát a túl-hosszú lovasfront által való körülkerítettését előre látta, 20 lépésről kilövéni fegyvereit, szüronnyal védekezett, de a nagyszámú lovasság rohama lökő erejének ellentállani már nem volt elég erős.

A kézitusában aztán számos kard- és lándzsasebesülés után körülkerítettve megtört az ellenállása és foglyul esett. E közben is azonban egyesek — mint Széll százados — számos sebesülés árán keresztülvágták magukat.

Görgei István szerint a futók eleje Görgeit a Bakonyérnél (Gracza szerint a Concó-pataknál) utolérte; ez segített rendbeszedni a futókat, fedezte a visszavonulást.

Görgei István, mint a 47. honv. zlj. századparancsnoka, résztvett ugyan a visszavonulásban, de az utóvédharcnak éppen ezért nem lehetett tanúja. Minthogy minden adat megegyezik abban, hogy Görgei Kornél utóvéd-dandára aznap reggel az indulással elkészt, így elfogadható az igmándi plébános abbéli bemondása, hogy Görgei — valószínűleg csapatai végén — már elhagyta Igmándot, mely mindössze $7\frac{1}{2}$ km.-nyire van Bábolnától és így eléréséhez legfeljebb másfélórányi menetelés volt szükséges. Láttuk, hogy az előző nap is a kora hajnali órában indult Görgei Győr-ből. Ezenkívül a hatramaradt utóvéd megkésése miatt nagyobb távolságban kellett hogy legyen a főcsapattól, mint $1-1\frac{1}{2}$ km., amennyire a farkaskuti major a Bakonyér hidjától van.

A falusi plébános nyilván korán kelő ember volt, akit aznap még a honvédcsapatok átvonulásának látványa is érdekelt, hiszen egykorú feljegyzéseit máskor is pontos hely-, szám- és időbeli adatokkal látta el az utókor számára.

¹⁾ Bellosich plébános följegyzései és Sterb Protocoll, Bábolna.

²⁾ Gracza id. m.

Igaz, hogy Bellosich, bábolnai katonai plébános is Graczával egybehangzóan a Csanak—Igmánd közti útszakaszra helyezi Görgeit. Amde Bellosich legfeljebb a bábolnai indulás és a harc nyomainak szemlélete tekintetében számít közvetlen tanúnak.

Görgei Kornél el volt keseredve dandárának kudarca miatt.¹⁾ Nyomban kérte felmentését a parancsnokság alól és másnap bevonult ezredéhez (Miklós-huszár).

Tehát Görgei Igmándot félórával előbb elhagyta és Kocs felé menetelt, mikor a bábolnai szerencsétlenségről hírt vett. Csapatának végét visszafordítva Nagy-Igmánd előtt védelmi állást foglalt, aruban a Bakonyértől védve, a hid mögött. Ágyúit a most is meglevő napoleonkorabeli sáncokra vontatta fel és a cheval állván az országútra, a visszaözönlő utóvéd-dandár részeit felvette. Ottinger Csanak-majorig üldözte őket, ami a köhídtől mindössze 1 km.-re van. Ez az ütközet csak a magyar részről való ágyúzásra szorítkozott és egy osztrák tűzér-halottat kért áldozatul. 1¹/₂ óra múlva Ottinger visszatért Bábolnára,²⁾ Görgei csapatai tovább meneteltek, ő maga vezérkarával egy útszéli majorban (Csanak?) töltötte az éjet. Itt dőlt el, hogy folytatja útját Buda felé, holott kényelmesebb lett volna Komáromba zárkóznia. Ez elhatározásában közreműködött az az ígéret is,³⁾ hogy a Vértsekben jól megerősített állások várják; ebben azonban Görgei ismét csalódott.

Ottinger az éjet — a szokásos gyertya-elszámolás tanúsága szerint — a bábolnai kastélyban, csapatai a szabadban töltötték, ugyanott. December 29-én aztán Ölbö—Mezőörsön át bevonult Jellasicshoz.

Perczel móori, Görgei bábolnai csatavesztése igen lesújtó hatással voltak a honvédhadseregre.⁴⁾ Windischgraetz e körülményt a császárhoz írt jelentésében felemlíti és véglegesnek mondja.

Szilveszter napján leesett az első hó.⁵⁾ Ekkor vonult be Windischgraetz gyalog- és tűzércsapatokkal Bábolnára. Ő nevezte a honvédeket először rebelligeknek.

Görgei főhadserégének visszavonulása folytán, mely egyébként zavartalan volt, Windischgraetz 1849 január 5-én bevonult Pestre. Telt-múlt az idő. Közben a szerbek ellen operáló déli hadsereg kiürítette a Bánátot és Cibakháza—Tiszafüred—Poroszló körül, a Tisza mögött egyesült a magyar főerő, mely átszervezve, megedzve 4 hadtestet tett ki; ezek közül az I. Klapka, a II. Aulich, a III. Damjanich és a VII. (eddig »feldunai hadsereg«) Görgei vezénylete alatt. A fővezér Dembinsky lengyel altábornagy volt. A kápolnai kétnapos csata eldöntetlen maradt. Dembinsky elvesztette alantasainak bizalmát. Hosszas húza-vona után Görgei lett e seregnek főparancsnoka. A VII. hadtestet Gáspár ezredes,

1) Görgei István id. m.

2) U. o.

3) U. o.

4) Windischgrätz id. m. 96. l.

5) Hechenberger id. följegyzése.

HADTÖRTÉNELMI
KÖNYVTÁR

A M. KIR. KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
KÖNYVTÁRA

Budapest

később Pöltenberg ezredes vette át. Szolnok—Tápió-Bicske—Vác—Hatvan—Isaszeg—Nagysarló véres és dicső diadalmaín keresztül nyomult a háromszínű zászló újra Győr közelebe. Görgei diadalmas hadserege Komáromot az ostromzár alól a Duna balpartján felmentve, bevonult a várba.¹⁾

Csallóközi cirkálók jelentése szerint Gönyűnél két municióval megrakott osztrák hajó vesztegelt. Görgei szerint Guyon komáromi várparancsnok nem gondoskodott elég tüzérségi löszerről a mezei hadsereg számára. Azért Querlonde őrnagyunk tüzérséggel is ellátott különítménnyel a Gönyűvel szemben levő Kolos-Némára küldetett azon paranccsal, hogy, ha lehet, vegye birtokába a hajókat, ha nem lehet, robbantsa fel őket. Előbbi célt nem lehetvén elérni, a túlsó — magyar kézben levő — partról irányzott ágyúlövésekkel a két hajót felrobbantotta. Az óriási dörrenést Győrött is lehetett hallani. Ez alkalommal Gönyű község teljesen rombadólt.

Április 26-án Görgei véres csatában felmentette Komárom várát a jobbparton is.²⁾ Windischgrätz gyors léptekben igyekezett, meglehetősen rendetlenül, a nyugati határ felé — Győrön át.

Már most az egész közvélemény azt várta, hogy Görgei a futó hadat üldözve, Győr felé igyekszik. Görgei többek közt municióhiánnyal magyarázza, hogy miért vonult ő, erélyes üldözés helyett, Buda ostromára. Szerinte tábori tüzérlövege csak a komáromi csatába a hidon támadt forgalmi zavar miatt elkésve érkezett VII. (Pöltenberg) hadtestnek volt. Ez tehát parancsot kapott, hogy két hadosztállyal nyomuljon Győrbe és azt keményen szállja meg.

A dicsőséges áprilisi hadjárat idején Győr a csapatátvonulásoktól meg volt kímélve. Az április 27-iki komáromi csata után³⁾ visszavonuló osztrák csapatok egy része (Simunich) Győrön át vonult Bécs felé. Május 18-án a városi közgyűlés 100 fészerezelt újoncot ajánlott fel. Győr vármegye 150-et. Május 19-én 40.000 p. frt kölcsönt ajánlott fel a város önkéntes — legnagyobb-részt kamatmentes — jegyzés útján. Június 4-én újabb 40.000 p. frtot ajánlott fel a város. Ezenkívül Kazinczy alezredes Kolos-némán fekvő hadosztálya számára napi 5000 adag kenyeret, 1000 adag zabot és 22 mázsa húst. Még el sem mult a 4-iki közgyűlés, mikor Gyapay Dénes kormánybiztos újabb 20.000 p. frt kölcsönt kért és kapott, majd június 9-én újabb 40.000-et. Június 9-én a kormány az orosz betörés ellen elrendelte a népfelkelést, mely a 18—50 éves férfiakra terjed ki.

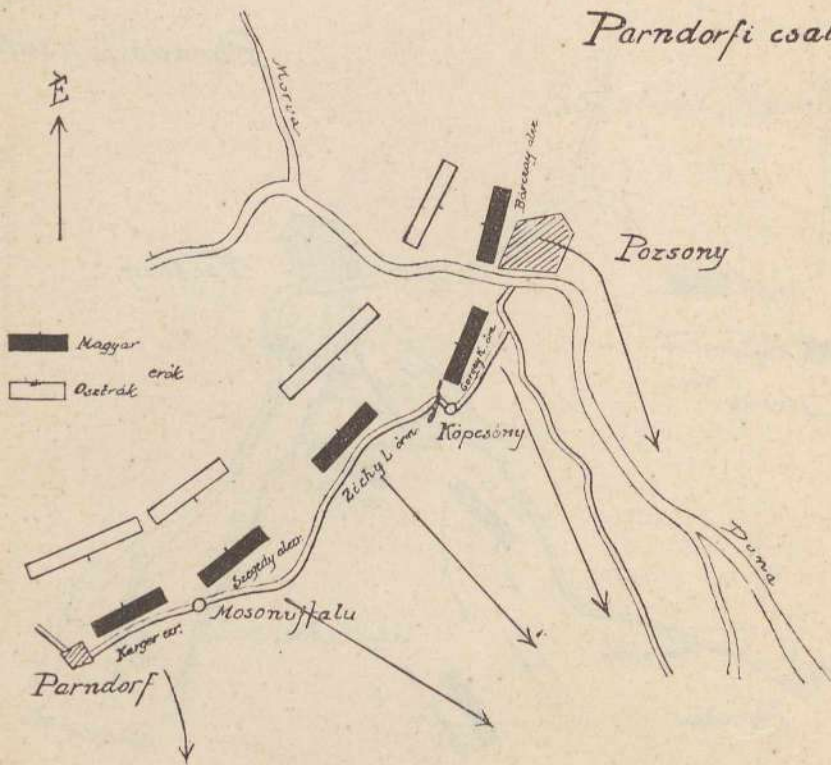
Győrt, mint fentebb láttuk, Pöltenberg tartotta megszállva. Hadteste állott a Posta-hadosztályból, 5 zászlóalj, 13 löveggel; Liphay-hadosztályból, 5 zászlóalj, 7 ágyúval; Weissel-dandár, 2 zászlóalj, 1 utász-zászlóalj és 1 röppentyű (rakéta) üteggel;

¹⁾ Görgei István i. m. — Bayer, Memoiren. — Rochlitz Kálmán III. 3. 9. l.

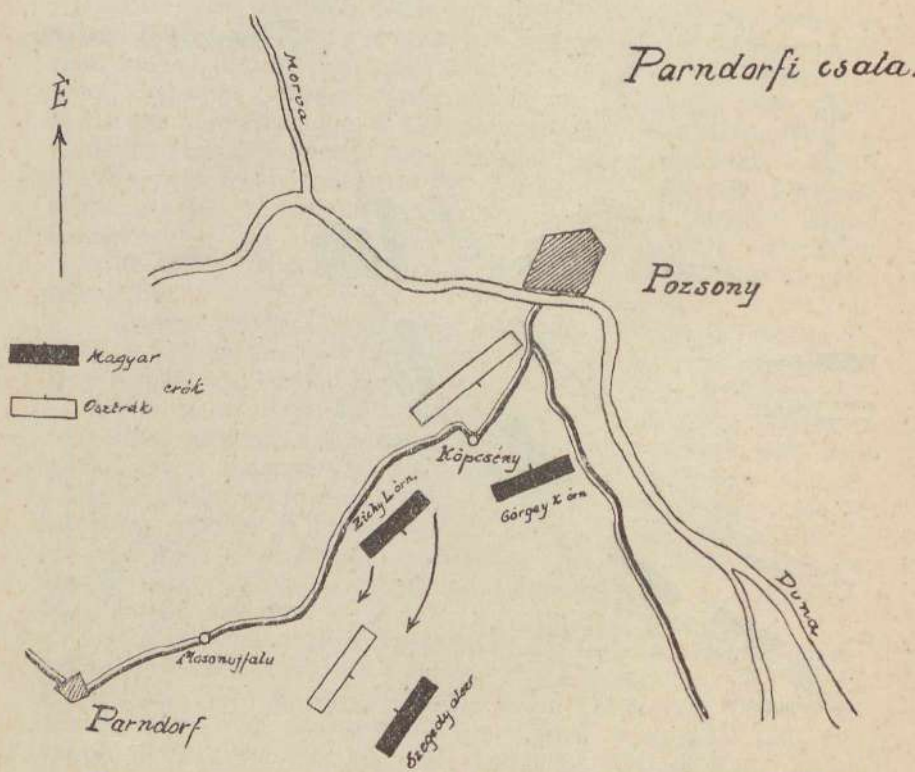
²⁾ Görgei István id. m.

³⁾ Szávay id. m.

Parndorfi csata.

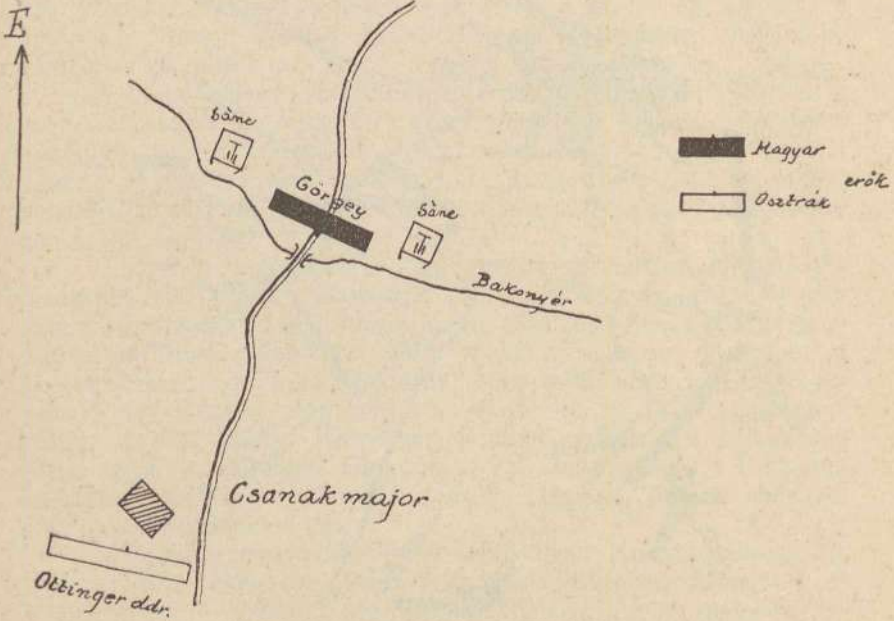

Parndorfi csata I.

Parndorfi csata II.

Bábolnai ütközet.

Bábolnai ütközet.

volt Pöltenberg Győrött a biztos pusztulásnak kitéve. A vágmellelتي ütközetekben legyengült I. (Nagy Sándor), II. (Kászonji) és III. (Leningen) hadtest u. i. a központi iroda húza-vonája miatt cserbenhagyta Pöltenberget.

Más — pártatlan — forrás szerint¹⁾ Görgei a kérdéses időben négy napig Pesten volt hadügyminiszteri teendők végzésére. Kóros becsvágya nem engedte kiadni kezéből sem a hadügyi tárcát, sem a fővezéri pálcát. Pedig a nagy tülerővel közvetlenül fenyegetett hadseregnél szükség volt jelenlétére; mert Haynau nem volt hajlandó támadásaival Görgei megérkezését megvárni. Másrésztől távollétében Klapkát — ki dolgát kitünően értette — teljes hatalmú főparancsnoknak kellett volna tekinteni és nem a központi iroda gyámsága alá helyezni.

Június 27-én az osztrákok elfoglalták Ötvevényt; innen egy oszlopot Téth—Enese irányában indítottak útba. A téthi hadoszlop még aznap este Csécsénynél átlépte a Rábát, ezen át a pápai utat és Kmettyt végkép elvágta Győrtől.

Klapka volt Pöltenberg közvetlen parancsnoka Görgei távollétében. Az eredeti parancskönyv adatai szerint (50/op.) a Zichydandárt (VIII. hdt.) Kolosnémára vezényelték, hogy ott hajókon átkelve Pöltenberg támogatására menjen. Pöltenberg válaszára volt bízva, hogy a külső vonalat akarja-e tartani a Rápcánál az erődítésekkel, vagy a belvárost a Rábánál, vagy — tülerős támadás esetén — a kismegyeri halmokat egy oldalvéd-dandárral Kis- és Nagy-Barátin. Visszavonulási vonal: Acs; a zömnek Csanak—Sz.-Iván—Gönyүн át; az oldalvédnek Bönyön át.

Pöltenberg nem akarta Győrt kemény harc nélkül feladni.

Kmettytől 26-án jelentés érkezett, mely szerint őt az ellenség a téti úton elvágással fenyegeti; gyors segítséget kér. Erre Pöltenberg Kupa Hümér (Penz Fidél) Hunyadi-huszár alezredes vezénylete alatt 1 zlj. Sándor-gyalogságot (Simig szds), az 51. honvéd 2. zljat (Görgei István szds), 4 század Károlyi-huszárt (Salamon ezredes) és 1 lovasüteget vezényelt Kmetty segítségére, saját balszárnyát meghosszabbítva.

E vagyessedandár 27-én hajnalban elérte Téthet. Itt érte el Kupát Szabó huszárszázados jelentése, mely szerint az ellenségnek a Rábán és Marcalon való átkelése folytán — Mórichidánál Kmetty csakugyan el van vágva. Ezáltal Kupa maga is az elvágtás veszélyének volt kitéve és — Kmettyt már fel nem lelhetvén — Szemeréig vonult vissza. Itt a Bakonyér partján állott fel — à cheval a téthi útra. Nevezett Szabó százados a visszavonulás közben elesett. Siremléke a téthi útban, Ménfő községben látható.

Kmetty Marcaltőig ment vissza, majd hosszas cikázás után az alsódunai hadsereghez (Dembinszky) csatlakozott. Ütközben érte őt tábornoki kinevezése. Szemerén csatlakozott Kupához a Kmetty hadosztályából előrsön rekedt 10. és 23. honvédzászlóalj.

Pöltenberg, most már Kupa elvágattatásától is tartva,

¹⁾ Gelich Richard.

Lipthay alezredest küldte segítségére. Kupa Szemerénél bevárta az ellenség támadását, remélve, hogy Kmetty ezt előnyomulása közben oldalba fogja támadni; Kmetty azonban nem jött. Kupa szárnyainak átkarolásától félve, a Bakonyér hidján át visszavonulni kényszerült. A balszárny visszavonulását a Károlyi-huszárok ismételt rohammal és az 51. honv. zlj. lépcsőzetes tüzelőállásokban fedezte Ménfőig, hol Lipthay felvén őket a csanaki szőlőig vonultak tovább.

Pöltenberg a Klapka-féle vonalak középsőjét (Belváros—külvárosok) választotta; de a balszárny eseményei tervét megváltoztatták. A 66 — 18 ezres arányszám Kmetty elvágatásával hátrányunkra változott meg. Ezenkívül Kmetty nem tudván megakadályozni az ellenség átkelését a Rába—Marcalon, kénytelen volt Pöltenberg magát a Kupa-dandárral, majd a Lipthay-hadosztállyal gyengíteni, nehogy a szomorú emlekezetű koroncói síkon legyen kénytelen csatát elfogadni hátban a csanaki defilé-vel (útszorosulat), célja már csak a Kupa—Lipthay-különítmény felvétele és az ellenségnek a Rábán való visszavetése lehetett. Közben Pöltenberg az ellenség bodonhelyi hidveréséről is hírt kapott. Ide is, a belváros védelmére is, megfelelő erőt kellett küldenie; ezért Lipthay Kupával egyesülve a ménfő—csanaki vonalon volt kénytelen egyedül felvenni a harcot összesen 4 zlj., 8 lov. szzd. és 20 ágyúval a kétszeres localis túlerővel.

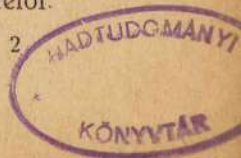
A balszárny gyalogsága lépcsőzetesen (en échelons) volt felállítva két hadrendben (Treffen) a szemerei és koroncói országutak közti síkságra. Jobbszárnyon a Miklós-huszárok; középen a 2¹/₂ útegnyi előretolt tüzérség. Az ellenség balszárnyán levő 8—10 századnyi lovasság (nagyrészt ulánusok) rohamot intéznek jobbszárnyi lovasságunk ellen. Ezek századoszlopokban eléjük vágattak, heves meleé (kézitus) keletkezett, melynek eredményeként huszáraink az ellenséges lovassággal együtt visszahömpölyögnek a csanaki útra. Tüzérségünk és a lőszerkocsik vágásban utánuk menekülnek. A dsidások egy mozsárágyúnkat hatalmukba kerítették. Gyalogságunk azonban szilárd marad. Az ellenség nem mer a tört résbe behatolni. Dsidásaik visszatérnek gyalogzászlóaljaink iszonyú oldaltüze közt. Huszárjaink hátul újra sorakoznak (railiren). A gyalogság most a csanaki szőlőhegyeken foglal állást és miután minden seregrész a csanaki szorúlón kitorcollott (debouchirozott), lépcsőről—lépcsőre vonul vissza és az egész Pöltenberg-féle balszárny Kismegyeren át Szabadhegyet szállja meg. A legseílső, kiküldötött balszárny Nagy- és Kis-Barátiról Bönyön át Ácsra kíséri párhuzamosan (cottoyirozza) fenti, visszavonulva küzdő csapatokat.

Az ellenség abbeli célja, hogy Kmettyt Pöltenbergtől elvágja és utóbbit Ménfő és Lesvárhoz csapatküldésre kényszerítve, gyengítse: sikerült.

Ezek után a késő reggeli órákban Haynau arcban támadta a várost a Rába—Rápca-közön (a Rápca régi medrében folyt!), a bécsi úton és a Szigetköz összetorkoló útszorulóján, három felől.

49364

A mi részünkön rendelkezésre állott 8 gyalogzászlóalj, 10 század huszár, közte a komáromi (VIII. hdt.) Straube-dandár. Két zászlóalj a vásártéren (Bisinger) maradt tartalékul két üteggel; a többi megoszlott a kisbabóth—lesvári pont, a bécsi külvárosi (újjvárosi), abdai sáncok, Rápca—Duna-közi győrszigeti és révfalu erődítmények közt.

A legkülső erődítési vonal megszállására Pöltenberg ereje megközelítőleg sem levén elég, már reggel kiürítette az öttevényi úton levő abdai sáncokat és a belső vonalra vonult vissza, vagyis a külvárosi erődítményekre. Az abdai hidfőállás már meg volt kerülve, amint az ellenség valahol távolabb átkel a Rápcán és mi kellő erőt nem tudunk eléje vetni.

Mielőtt honvédeink az abdai állást elhagyták, a Rápcahidat felgyújtották; de az osztrákok a tüzet könnyűszerrel eloltván, a hidat használható állapotba helyezték és rajta átvonulhattak.¹⁾

E vonalon hátrább az újjvárosi sáncokat Kossuth Sándor alvezredes, hadosztályparancsnok védelmezte. Csapatja két honvédzászlóaljból, az abdai földhányásoktól elhozottakkal együtt kilenc lövegből (6 és 12 fontosak) állott és ezek fedezetképpen két század Miklós-huszárból.

A csata késő reggel az egész vonalon megindult Ménfőtől Révfaluig terjedő félkörben.²⁾ Honvédeink az óriási túlerő elől mindenütt hátrálni voltak kénytelenek. Csak Kossuth Sándor áll rendületlenül kis hadával az újjvárosi sáncokon a gyalogságra nézve sokszorososan túlnyomó ellenséggel szemben. Erre a maroknyi hős csapatra büszkén mutathat rá Győr történelme!

Mozdulatlanul állta Kossuth a nyolcszor nagyobb számú gyalogság és tüzérség megismétlődő támadásait. Bámulatos vitézi elszántsággal állotta útját az előnyomuló osztrákoknak. Ezáltal Pöltenberg többi seregrészének rendezett visszavonulását lehetővé tette. Először egy dandár, majd az egész osztrák tartalékhadtest támadta a pontot. Mikor aztán az osztrák derékhad (gros) Abdánál átkelt a Rápcán, két hadtest támadta — siker nélkül. Ekkor Schlick tiz üteget vonultatott fel. Felrobbant lőszereskocsik, leszerelt ágyúk, állati és emberi hullák tömegei közt immár három órája állott sziklaként helyén a honvéd. Ekkor a mieink Kossuth jobboldalán kivonulnak Győrszigetből és az utánuk tóduló ellenség megjelenik Kossuth hátában.

Matolay István főhadnagy, Kossuth Sándor segédtisztje meséli,³⁾ hogy miután parancsnoka belátta helyzetének tarthatatlan voltát, a harc téren megjelent Görgei parancsát is véve, felmozdonyoztatta még menetképes ágyúit és ezeket az ellenség gyilkos tüzérségi tüze közt a magas töltésen át a mai Kossuth-utcán keresztül hátraküldte. Ekkor az eddig ágyúfedezékként fedve levő Miklós-huszárokhoz fordult, mondván: Fiuk, most mutassátok

¹⁾ Ramming, Sommerfrg.

²⁾ Klapka, Memoiren.

³⁾ Görgei István id. m.

meg, hogy igazi huszárok vagytok. Az útfordulóig lépésben megyünk; azután elkaphatjátok a szelet! Hetyke forgóval, lobogó mentével, kivont karddal, lengő tarsollyal, kackiásan, nyugodtan, négyes sorokban, feltakarva, kiigazodva vonult a kis csapat a rettenetes puska- és ágyútűzben lépésben az újvárosi plébánia-templomig — onnan aztán vágóban. Semmi mást e vakmerőséggel nem igyekeztek megmenteni, csak a magyar huszár sok évszázados dicsőségét. — A vásártéren át vágattak most már a Galamb-csárdához, mely általános gyülekezőül volt kijelölve.

Kossuthot személyileg még hátráltatta a Rábahid (sétatéri) lebontása. Miután utolsó emberét is távozni látta, ő maga Matolayval a Bárány-szállodában levő szállása elé vágatott; ott mindketten — nyeregben — még egy pohár bort ittak, majd a Görgei (most Széchenyi-) téren át, egyik mellék (Czuczor-) utcán át a vásártérre (Bisinger) vágattak. A keresztutcákból mindenütt tüzet kaptak; mert az idő hiánya miatt csak fogytékosan elpusztított Rábahid tartógerendáin átszivárgott osztrák gyalogság gyülekezni kezdett. Mikor két hősünk a vásártérre ért, itt egy szakasz sorakozott osztrák gyalogos sortűzet adott rájuk, a nélkül, hogy egyiküket is találta volna. — Ekkor az előlőtöltő fegyvereiket kilőtt cserepárokhoz közel lovagolva, ezt kiáltotta nekik Kossuth németül: Mondjátok meg vezéreteknek, engem Kossuthnak hívnak; ma utolsónak hagyom el a várost; holnap elsőnek vonulok be. — A katonák káromkodására félrebillent a nyeregben és combjára csapva rájuk kiált: ide löj, gazember! — Erre egyik gyalogos, ki az imént nem lőtte ki puskáját, valóban ráfogta azt és elsütötte. Kossuth sebesülését csak akkor vette észre, mikor a Galamb-csárdánál a közben odaérkezett Görgeinek jelentést téve, ez figyelmeztette őt, hogy sebjét kötöztesse be. Csak annyi volt a megjegyzése: hát szót fogadott a gazember!

Görgei — 4 napi tartózkodás után a pesti hadügyminisztériumban — a tatai főhadiszállásról (központi iroda) Győrbe sietett és Pusztá-Szentjános (ma Nagy-Szentjános) táján érte el az ide segítségül jövő II. (Kászonyi) hadtestet, melyet Klapka a Csallóközből bevonván, Komáromból indított útba. Ezt Koronóc felé irányította.

A csatatérre érve, Pöltenberg jelentését átvéve, a veszélyeztetett balszárny személyes vezetése céljából Ménfőre indult. — Útközben éri Lipthay jelentése, mely szerint utóbbi visszavonulni kénytelen. Ezért a hecse—szabadhegyi vonalat jelöli meg a visszavonuló balszárny megállási helyéül.

Görgei Győrről lóháton érkezett. Itt Pöltenbergnek parancsot ad a város kiürítésére, hogy hadtestét a gönyüi uttól el ne vágják, közben intézkedéseket tesz Véneknél, hogy a Szigetközből meglepetés ne érhesse, — azután a Galamb-csárdánál gyülekező csapatokhoz megy.

Esti 6 órakor érkezik meg a betegágyából felkelt Klapka Tataból: reá bizza a Szentiván—Szentjánoson át harcolva visszavonuló balszárny vezetését. A sereg zömének gyalogságát és tüzér-

ségét javarészt egyelőre Gönyűre, onnan Ácsra küldi. Pöltenberg ezalatt a jobbszárnyat a gönyűi úton és annak mellékén csatarendben vezeti vissza, meg-megfordúlva egyes seregrészekkel és az ellenségnek arcot mutatva.

Az osztrák lovasság, tüzérség és vadászcsapatok Ménfő—Győrből kitorkolva fenntartják az összeköttetést a visszavonuló honvédsereggel, Görgei azonban Pöltenberg összes lovasságát és egy lovaglő üteget magához véve többször összecsap az üldöző osztrákokkal és azokat vissza-visszavetve biztosítja a hadtest nyugodt bevonulását Ácsra, hol ez nyugovóra tér.

A fővezér maga késő este ugyanide vonúl be az ellenségtől már nem zavartatva.

Maga Ramming tábornok,¹⁾ Haynau vezérkari főnöke, a magyar csapatok vitézségét példátlanak mondja. Szerinte Görgei délután 4 órakor adta ki a kiürítésre vonatkozó parancsot, mikor Kmetty elvágva, ő és Pöltenberg az oldaltámadás veszélyének volt kitéve. Őt osztrák dandár ekkor már a Rába jobbján volt menetelőben a védők hátsó összeköttetései ellen. A bécsi külváros (Újváros) előtt a főtámadás oly túlnyomó tüzérségi és gyalogsági erővel történt, mely önmaga is felért — mondja Ramming — a magyarok összes hadierőjével. Itt megjegyezni kívánom, hogy egy honvédhadtest ereje kb. megfelelt egy osztrák hadosztálynak, vagyis egy fél hadtestnek. Kápolnánál a honvédhadtesteket még hadosztálynak (divisio) hívták. Igaz, hogy a VII. hadtest (Pöltenberg) mindig a legnagyobb létszámú volt.

A fennforgó viszonyok közt 30—40,000-nyi hadsereg sem tudott volna a jól kombinált koncentrikus támadásnak ellentállni.²⁾

A honvédhadtest védelmi felállítása a következő volt: (Ramming is elismeri, hogy a sáncok megszállására Pöltenberg ereje túlkeves volt. Ámde Haynau szerinte azt hitte, hogy a magyar főerővel került szembe. Pedig lássuk az alantiakban, mily elenyésző csekély haderő jutott az egyes pontokra):

A Rápca jobbján a szétszedésre előkészített abdai hidig előretolva egy rész: 2 zászlóalj, 2 lovasszáhad, 8 ágyú. — A révfalui jobbszárnyai földhányásokhoz és a Győrsziget előtti sáncoknál ugyanannyi.

Az újvárosi sáncoknál 2 zászlóalj, 6 lovasszáhad, 9 ágyú (az abdai hidtól bevontakkal együtt).

A belvárosi vásártéren (a mai Bisinger-sétányon) tartalékban 2 zászlóalj, 2 ágyú (Görgei István szerint 2 üteg).

Lipthaynál Ménfőn 4 zászlóalj, 8 lovasszáhad, 10 ágyú.

Június 8-án Komáromból érkezett erősítés (Straube-dandár): 2 zászlóalj, 5 svadron, 2 ágyú.

Nézzük most az osztrák sereg felvonulásának részleteit:³⁾

¹⁾ Ramming, Sommerfeldzug.

²⁾ V. ö. Ramming: Sommerfeldzug. — Igy Ramming, az ellenség vezérkari főnöke. Szerinte aznap az osztrák I., II., III. hadtest (Armee-Corps) volt akcióban. Tüzbe csak a Bechtold-lovashadosztály, a tüzértartalék és Panyutin orosz tartalék-hadosztály nem kerültek.

³⁾ Ramming, Sommerfeldzug.

Kiindulási állás az I. hadtestnek Moson, mögötte a Bechtold-féle lovashadosztály (Cavallerie-Truppen-Division); a III. hadtest Eged—Szany közt a Schneider-dandárral Csornánál; a IV. hadtest Óvár mögött — Panyutin Rajkán.

A főhadiszállás — vele a 18 éves császár is — június 26-án Pozsonyból Óvárra menetelt, majd június 27-én reggel Árpásnál történt hidverés után, miután Kmetty gyenge (Ramming!) hadosztálya visszavetettetett, Tétre. Kmetty elszakadását, Kupa küzdelmeit, a magyarok haderejének létszámát Ramming a magyar forrásokkal egyezően adja elő.

Miután a III. osztrák hadtest Tétig nyomult előre, Pöltenberg balszárnya taktikailag túl volt szárnyalva. A III. hadtest Wolff-dandára Szemerén találkozott a Liphay-hadosztállyal. — Wolff nyomban megtámadta a falút. Liphay a kétoldali átkaroló- és arctámadás elől a Bakonyér hidján visszavonulva, a hidat szétzedette és a Szemerétől északra eső magaslatokat szállotta meg. Wolff a Bakonyérhez nyomult előre. Liphay 4 század huszárral és 4 ágyúval Wolff balszárnyát támadta meg; e támadás azonban nem sikerült. Közben a III. (osztrák) hadtest zöme is megérkezett és utászaival a hidat helyreállítva, azon átkelt. — Liphay, nehogy a túlerő őt is elvágja Pöltenbergtől, Ménfőre, innen Kismegyerre igyekezett, mert tudta, hogy az osztrákok Bodonhely—Kisbabothonál átkeltek a Rábán.

Ide írtam Ramming leírását, mely a magyar forrásokkal egyezik, mindkét fél adatainak dicséretes tárgyilagossága igazolásaképpen. — Csanaknál Liphay Schneider dandárával találkozott, ki itt ellenállás nélkül kelt át a Rábán (Ramming) és a rendkívül kedvezőtlen (mocsaras) talajon kénytelen volt vele megütközni, miután két század huszárja már előzőleg megtámadta Wolff elővédjét. (Mint itt osztrák forrásból halljuk, Liphay már ekkor 2 dandárral, tehát kétszeres túlerővel állott szemben, lévén hadosztálya egy osztrák dandárral egyenlő erejű. — Liphay balszárnyával a csanaki szőlőket szállva meg, a Rábáig állott fel. Schneider a balszárny ellen vonult. A sikon levő, 4 századnyi lovasságát 6 század dsidás hátravetette. (A huszárok hátul újra rendeződtek.)

A IV. hadtest Rába-Patonán a műszakilag magyar részről széthányt gátak miatt a mocsaras partokon nem tudott hidat verni. (Osztrák forrásból látjuk, mi mindenre maradt ideje Pöltenbergnek!)

28-án reggel 7 órakor Haynau, értesülve a magyarok eddig nem sejtett gyengeségéről és azoknak balszárnyán történt eseményekről, elrendelte, hogy a IV. hadtest a Rába—Rápca-közön az abdai magyar állás hátába törjön.

A Jablonovszky-dandár a Rába mentén keresett átkelésre alkalmas helyet,¹⁾ hogy így a III. hadtesttel Csanak táján összeköttetésbe lépjen. Az I. hadtest (Schlick) Pöltenberget arcban

¹⁾ Gelich Richard i. m.

támadta. A Bianchi- és Sartori-dandárok Barátföldről nyomultak előre. — Simbschen Dunaszegről Révfalú ellen; Wohlgemuth e közben a bécsi külváros (Újváros) ellen nyomult. Ekkor — délelőtt 11 órakor — jelent meg Görgei a harctéren.

Gleich ezen állításával szemben egyéb források azt gyaníttatják, hogy Görgei Győrbe való megérkezése később, — talán délután 1—2 óra körül történt. Ő u. i. nyomban megérkezése után Ménfőre igyekezett, Liphayt Szabadhegyen találta. — Jó, 19 markos lován a 3 km.-re levő Szabadhegyet hamar bejárta, ott intézkedett, visszajött Győrbe és tudjuk fentiekből, hogy 4 órakor adta ki a parancsot Pöltenbergnek, hogy a várost ürítse ki. — Görgei István, ki mint az 51. honv. zászlóalj aznapi századosparancsnoka, a csanaki visszavonulásban, sőt Kupa expedíciójában is küzdve résztvett, mint autentikus és figyelmes szem- és fültanú írja le a balszárny harcát. Ő a Ménfőről kitorkollás idejéig 2 órára teszi. Ekkor Pöltenberg még azt remélte, hogy a Komáromból várt II. hadtest (Kászonyi) megérkezéig Kossuth Sándor tarthatja magát. Mikor Görgei a balszárny visszavetetéséről és jobboldalának Simbschen által való túlszárnyaltatásáról értesült, (4 órakor) rendelte csak el a város kiürítését.

Wohlgemuth hadtestének elővéddandára (Benedek) reggel már-már hátába került Kossuth abdai állásának. Ekkor utóbbi visszavonult — a hid felégetése után — az újvárosi sáncokhoz. Egy vadász-zászlóalj az abdai felégetett hid gerendáin átkelt a Rápcán, miután azt a hidászok helyreállították. Ez délután 3 órakor történt. Ekkor Bianchi a vadászokat a hidnál hagyván, dandárát, melynek vezetését Lichtenstein altábornagy vette át, Győrsziget felé vezényelte. Bianchi helyébe a hátul jövő Sartori-dandár lépett, mely átkelve a hidon, Benedek balszárnyával kapcsolatot véve fel, az újvárosi állás ellen vonult. Benedek egy osztály granátossal és a jobbszárnyon egyesített egész hadtestlovassággal a Rába felől igyekezett Újvárosba behatolni. A vezényletet ekkor a Rába—Rápca közt Schlick vette át.

Kossuthék az óriási túlerő ellen — még a honvédseregnél is csodálatot érdemlő — vitézséggel védekeztek. Többször ki-kitört rohammal a sáncok hézagai közül huszárjaival maga Kossuth. — Schlick erre 42 ágyúból lőtte a kis sereget. Közben Bianchi Szigetet, Reischach Révfalut foglalta el és a Dunahídat helyreállította, melyet előzőleg a Révfaluból visszavonuló honvédeink lebontottak. — Honvédeink erre a Belvárosba vonultak vissza, miközben hátvédeik a külvárosokat még megszállva tartották. Négy órakor azután Görgei a ménfői balszárny visszavonulásáról meggyőződven, az általános visszavonulásra adott parancsot. Ekkor a Rába sétatéri hidját is szétszedvén, Pöltenberg jobbszárnyával a gönyüi úton levő »Szöllőfürdő«- (Görgei István és Klapka szerint »Galamb«-) csárdához vonult vissza. Liphay a balszárnyal Szabadhegy—Hecse-pusztán át hátrált.

Este 6 órakor érkezett meg Klapka, ki a balszárny vezetését átvette és azt Szentiván—Szentjánoson át Ácsra vezette vissza.

Eközben Görgei az összes lovassággal és egy lovasüteggel Bianchi üldöző dandarával ismételten összecsapva, a visszavonulást fedezte.

28-án este a IV. (osztrák) hadtest Szabadhegyen sáortáborba vonult. Az I. hadtest Wallmoden-hadosztálya Szentivánon szállott táborba. — Schneider dandarával a Mészáros-úton Örkénypusztáig nyomult előre; a III. hadtest Tényő—Gyirmót vonalon állott meg. Panyutin orosz hadosztálya és Bechthold Lébény—Sövényházán állott tartalékban.

Az osztrákok vesztesége: halottakban 1 tiszt, 74 ember; sebesültekben 8 tiszt, 286 ember és 78 ló volt. A VII. hadtest 2 tisztet, 31 embert veszített halottakban, 2 tisztet, 75 embert sebesültekben és 58 lovat. — Eltűnt, de nagyrészt utólag megkerült 5 tiszt, 478 ember. — Kmetty hadosztályának vesztesége ismeretlen.

Gelich a balsikert az osztrákok nagy túlerővel végzett győnyörű koncentrikus támadásával szemben a peredi csatavesztés után beállott rendetlenségben keresi. — Görgei mértékelen becsvágya egyesíteni akarta kezében a hadügyminiszteri és fővezéri hatalmat. Ez az ellenség előtt nem ment. Teljes hatalmú helyettesének, Klapkának kellett volna lennie, mint egyébként is rátermett vár- és hadseregarancsnoknak. Klapka azonban nem rendelkezett teljes hatalommal, hanem a távoli Tatában székelő központi iroda pórázán járt. Persze Klapka kellő erélyessége esetén függetlenítette volna magát Tatától. Klapka viszont Görgei 3 napos távolléte alatt beteg volt és a győri csata estéjén betegágyából kelt fel.

Görgei a VII. és az útban talált II. hadtesttel a komáromi vár előtt a jobbparton levő elsáncolt táborba vonult vissza. Ide berendelte a balparton levő I. és III. (Nagy Sándor és Leiningen) hadtesteket. — 29-én menetelt a II. hadtest, az ellenséggel az érintkezést megszakítva, Gönyüről Ácsra, majd 30-án Ácson biztosító csapatokat hagyva, az elsáncolt táborba. Itt tehát már most együtt volt az I. (Nagy), II. (Kászonyi), III. (Leiningen), VII. (Pöltenberg) és VIII. (Assermann) hadtest. Egy lovaskülönítmény Igmándra ment, szemmel tartva a Mészáros-utat, melyen Románd—Kisbéren át Kmetty bevonulását várta, ki Győrből erre parancsot kapott.

Az osztrákok 29-én folytatták előnyomulásukat Gönyü—Szentjános (I. hdt.), Böny (IV.), Szentmárton—Mezőörs (III.), Szentiván (Bechthold lov. hadoszt.), Hecse (Panyutin) felé. Győrött csak egy zászlóalj maradt.

30-án Ács körül állott az I., Nagyigmánd—Csanakpusztán a IV., Csep—Kisbéren a III., Bábólnán Bechthold. — Panyutin, a tüzértartalék és főhadiszállás Banára került. — Az igmándi lovaskülönítmény a IV. hadtest elől visszavonult. E visszavonulást az Ácson a Conconál álló magyar előcsapatok ellenséges . . . megkerülő mozdulatnak vélvén, szintén visszavonultak, feladván a Conco-vonalat. Ily kedvezőtlen viszonyok ellenére július elsején a magyarok az osztrákokat megfutamították és hatalmukban tartották a megerősített tábor (700 magyar — 2000 osztrák veszteség).

Amint június 28-án Haynau az ifjú császárral bevonult

Győrbe, itt behozta az osztrák közigazgatást. A hazafias tanácsot »jó érzelművel« (gutgesinnt) cserélte fel. A súlyos megtorlások egymást érték. Újvárosban egy hölgy, ki a császár bevonulásakor véletlenül vagy szándékosan háttal állott az ablaknak, föbelövetett. Egy kereskedőt, ugyancsak az Újvárosban, osztrák katonák fosztogattak, miközben egy tisztjük tettenérte őket. Kérdőre vonatván, a katonák a kereskedőt a császár szidalmazásával vádolták, mire ezt elfogták és rövid úton halálra ítélték. A halálos ítélet végrehajtásakor az elítélt kabátját levetve, előtűnt fekete-sárga nadrágtartója, mely aztán életét megmentette.

Rohonczy Ignác lett a császári főbiztos,¹⁾ Mendel (a magyar világ tartamára Mendelényi) István a polgármester. Fegyvereket, Kossuth-bankókat be kellett szolgáltatni. Polgári egyének is katonai törvénykezés alá kerültek. Haynau a város kérésére 100.000 frt »Zwangsnote«-t engedélyezett. E pénz Klapka betörésekor magyar kézre, majd Komárom feladásakor újra Haynau kezére került.

A balsors csakhamar Világosig vezette a magyar hadat. Nyugaton már csak Komárom várán lengette a trikolort Klapka hősi keze.

A magyarok egy portyázó különítménye Tatán elfogva a bécsi postakocsit, a lefoglalt jelentésből értesült a várost ostromzáró osztrák sereg (Gr. Nobili altbgy.) létszámáról és elhelyezéséről.²⁾

Ekkor Klapka fényes kirohanásával majdnem elérte azt az eddig a hadtörténetben ismeretlen sikert, hogy az ostromzáró sereget foglyúl ejtve, a várba vitte volna be. — Assermann (VIII. hdt.) késedelme miatt ez ugyan nem sikerült; de az osztrákok így is csak óriási veszteségek és hadianyaguk hátrahagyása árán tudtak a lovadi hidon át a Duna balpartjára menekülni.

Klapka ekkor a felszabadított jobbparton Győrig nyomult; a várost megszállotta a hazafias lakosság tomboló örömrivalgása között. Néhány nap alatt 6000 újoncot szervezett be és szerelt fel. Ezeket öt zászlóaljba osztva, Komáromba küldötte. — Vas és Moson német lakossága megszállott területükről is e zászlóaljakhoz csatlakozott, tömegesen bujdokolva.

A régi városi tisztikar újra hivatalba lépett. Ujházy, komáromi kormánybiztos állott a közigazgatás élére.

De nem soká tartott a hazafias öröm! Komárom büszke várának meghódolása után újra és most már tartósan az osztrák lett az úr a sokat szenvedett városon. A tűztorony bádoggászalja újra szint változtatott. A golyó, akasztófa, bilincsek csörgése elnyomta a honfísóhajt.

Eddig Győr szerepe a szabadságharcban, amennyiben adataim azt megvilágítják.

A jelzett forrásokon kívül tízéves bálolnai helyszíni kutatá-

¹⁾ Szávay Gyula, Győr monografiája.

²⁾ Klapka, Memoiren.

saim, szájhagyományok, plébániai jegyzőkönyvek, magánfeljegyzések és hivatalos okiratok betekintése által lehetővé tette 29 év munkájával egyes történelmi homályok és ellentétek tisztázását.

Kis történelmi visszatekintésem nem kíván a nekem idegen hadászati tudomány terén kontárkodni; céloom csak az volt, hogy hiteles adatokat hagyjak az utókor történetírójára. Becsvágyam csak a tárgyilagosság, az igazmondás révén forrásmunkák teremtése, illetve az adatok összpontosítása és tisztázása volt Győr különleges nézőpontjából.

Végezetül még a Győr és vidékének fiaiból újoncozott, azóta sok-sok dicsőség közt kimúlt 19. gyalogezred magyar részén küzdő zászlóaljának (III.) szerepére kívánok néhány fénysugárral reávilágítani.

*

A 48-as alvidéki szerb zavarok leküzdésére kikülönített haderő kiegészítésére¹⁾ a III. zászlóalj Pozsonyból hajón Péterváradra, onnan Verbászra küldetett Pyrker őrnagy parancsnoksága alatt. Augusztus 3-án az óbecsei táborban találjuk kéknyakú fiainkat a 60. (Wasa) gyalogosok és egy ezred Ferdinánd-huszárral egy vegyesdandárt alkotva. A dandár résztvesz az augusztus 19-iki szenttamási támadásban; de minden vitézsége ellenére előbbi állásaiba kellett visszavonulnia. Elesett a szenttamási sáncoknál báró Neffern alkaptány és 2 ember; megsebesült 3 tiszt, 9 ember. Később határvédő szolgálatot teljesített Eder őrnagy alatt. Alkotmánya ekkor 500 fő volt.

Október 13-án a zászlóalj résztvett a szerbek törökbecsei támadásának dicsőséges visszaverésében. A tisztikar Jellasich áruónak nyilvánítása, majd megint horvát bánná történt kinevezése után a szerbek soraiban küzdő csász. kir. határőrezredek látára ingadozni kezdett, császárhű és magyar érzelmű pártra szakadt.

December elején, hosszas és izgalmas gyűlésezések után, Waggon és Suszter századosok, Ruppstein főhadnagy, Turek, Metexa, Billaschetzky és Knezich (nem a későbbi ezredes) alhadnagyok elhatározták, hogy magukat a »császárhű« legénységgel a magyar csapatokon (Kiss Ernő ezredes) átvágják. Ez a terv azonban a magyar legénység honszereteten megtörött. Ekkor már számos zászlóaljbeli tisztet honvédszászlóaljukba helyeztek át és helyüket honvédtisztekkel pótolták. Végül azon tiszteket, kik — a fenti héttel együtt — az esküt a magyar alkotmányra letenni vonakodtak, elbocsátották a honvédhadsereg kötelékéből.

1849 elején a 19-es (Schwarzenberg) zászlóalj parancsnoka a vitéz gróf Leiningen-Westerburg Károly őrnagy lett, a későbbi tábornok-vértanú.²⁾

Február 21-én Cibakháza győzelmes ostromából a zászlóalj dicsőségesen kivette részét.³⁾ Itt Damjanich (I.) hadtestében,

¹⁾ Geschichte des I. R. No 19.

²⁾ Leiningen eddig a zászlóalj egy századának volt parancsnoka. (Görgei István: 1848—49.)

³⁾ Klapka, Memorien.

Nagy Sándor hadosztályában, Wisoczky dandárában szolgált a zászlóalj. Sok volt benn az újonc, aki még nem volt tűzben.¹⁾ Az osztrákok a rosszul épített hidfőállás ellen gyilkos tüzelést nyitottak meg. A nemzetőrök és vadászok meghátráltak, mire a zászlóalj is megingott. Leiningen azonban megállította embereit és maga példaadásként a legnagyobb golyózáporba állván, lépésről-lépésre vezette vissza őket a faluszél (lisiére) házaiba, ahonnan folytatták a tüzelést. Most Leiningen egyetlen ágyúját a Tisza egy alkalmas kanyarulatánál az ellenség hátába vezényelte, minek folytán Hartlieb altábornagy megparancsolta az általános visszavonulást. Ez meg is indult; de az eddig nagy elszántsággal előnyomuló osztrák rohamcsapatoknak a visszavonulási parancsot Digby angol eredetű huszárhadnagy-futártiszt elkésve hozta meg. (Az 1. sz. [Jellasich] huszárezred volt az egyetlen, mely osztrák részen küzdött.) Ezt a pillanatot megragadta Leiningen és »Most jertek utánam, fiúk!« kiáltással a felégetett hid még lángoló gerendáin átróhant a borzasztóan tüzelő ellenség felé a Tisza túlsó partjára, hova a zászlóaljból mintegy másfél század követte. Az ellenség a töltés mögé húzódott. Az ott álló két épület közül az istállót a mieink elfoglalták, míg az osztrákok a csárdába húzódtak. — Az ott harcoló osztrák Károly-ezrednek ugyanolyan kék hajtókája volt, mint a Schwarzenbergeknek. A császári hadsereg fehér frakkját, fekete csákóját és sárga zsinóros kék nadrágját a hozzánk átpártolt császári csapatok amúgy is megtartották. Így történt, hogy Leiningen saját emberei közt vélvén magát, egyszerre 7 szuronyal állott szemben — elfogták. Tévedését növelte még Digby egyetlen huszárattilája is. A vitéz őrnagyot az osztrákok a csárda utolsó szobájába vonsozták, hol szitkokkal halmozták el. Különösen egy Hammer nevű kapitány bánt vele méltatlanul. Leiningen nagy fájdalomra ekkor Cibakháza felől a visszavonulóra hívó takarodó kürtjelet hallotta. Legtöbb embere ekkor a hidon már visszavonult. Csak Talabér hadnagy volt még az ellenséges parton 20 emberrel. Ehhez odarohant Illésy százados, felhívta, hogy tartsa magát, míg ő segítséget hoz. Visszarohanva a hidon, közölte a legénységgel, hogy őrnagyukat elfogták. Senki sem bírta visszatartani a már visszavonulóban levő zászlóaljat, hogy őrnagyának kiszabadítására rohanjon. Kinek keze-lába volt, futott át az izzó gerendákon. Ezalatt Talabér hadnagy a túlsó parton zajt csapott, hogy erejét az osztrákok nagyobbnak véljék. A tőltesről 10 embere tűzelt a csárdára, míg a többi 10 emberrel megrohanta azt; saját kezével törte be az ajtót és ott szorította a 30 főnyi horvát-osztrák csoportot. — Leiningen saját testével fedezte az osztrák tiszteket és fájdalmasan említi meg, hogy ennek dacára áldozatul esett Joanovich osztrák kapitány, az egyetlen, ki vele lovagiasan bánt. Leiningen a kiállott izgalmaktól aléltan esett emberei karjai közé, kik a hidgerendákon szószerint átcipelték, csókjaikkal halmozván el vitéz parancsnokukat. A fogságba jutott

¹⁾ Marczali: Leiningen naplója.

osztrák tisztek, főként Hammer kapitány, nem mertek a szemébe nézni, Leiningen azonban szivarral kínálta őket.

Az aradi börtönből feleségéhez irt levelében¹⁾ megindultan örökíti meg az öt kiszabadító vitézek nevét: Talabér hadnagy, ki soronkívül főhadnaggyá lépett elő, Godstein (helyesebben: Goldner) főhadnagy, a véletlenül arravonuló Ferenc-Károly (52.) ezredből, Schneider őrmester (később mint tiszt hősi halált halt Budavár ostrománál), Hartmann őrmester, Rös káplár, Gorompetich, Svilar, Berger (meghalt kolerában), Kohn közlegények és Bukay káplár.

Egészben 40 ember esett foglyul osztrák részről, köztük Hammer kapitány és Strasser ifjú hadnagy. Elesett 2 osztrák tiszt, kiket másnap katonai pompával temettek. A túlélő 8 vitéznek Damjanich feltűzte a III. osztályú érdemrendet; a legénységnek még aranyakat is osztogatott Klapka.

Június 4-én átkelt a zászlóalj a Tiszán és Várkonyig vonult. Március 5-én Vécsey színleg megtámadta Szolnokot, míg Damjanich — vele a Schwarzenbergek — hátban támadtak. Az osztrákok megtévesztése teljes mértékben sikerült. Így történt, hogy Ottinger, ki Abonyban a magyarok hátában állott, nem tudott a szolnoki Karger-dandár segítségére jönni, nem is sejtve, hogy a magyarok átkeltek a Tiszán.

Még Várkonyban gyűjtő szavakkal új zászlót nyújtott át Leiningen a zászlóaljnak; de ez a régit, a megtépettet is megtartotta és foszlányait mindvégig fenn lobogtatta, míglen Világosnál darabokra tépve, egymás közt felosztották vitéz fiaink.

Karger annyira nem várta, hogy két oldalt támadják, hogy csapataink (háttul) nem is találtak előőrsökre. Szolnok közelébe érve, csapataink lépcsőszerűleg (staffelweise) állottak fel és a jobbszárnyon kezdték a támadást. Amint az osztrákok a támadásról tudomást szereztek, egy már állandóan fűtve tartott gőzmozdonyt indítottak a vasútvonalon Szolnok felé Ottingerhez. — Most Kargernek két eljárás közt maradt választása: tartani magát, míg Ottinger segítségére jön, vagy áttörni a magyar frontot a hátban álló Ottinger felé. Karger ingadozott és ezzel sikerre engedte vinni a vakmerően veszelYES magyar haditervet.

Ez alatt a honvédek sietve munkához láttak. Míg a balszárny a vasúton átkelt, addig a jobbszárny, melynek legkülső tagja volt zászlóaljunk, a Tisza partján állott. Rohamra a zászlóalj volt szánva a harmadikkal (vörös-sipkás) és a lengyel légióval. Ez alatt, bár a zászlóalj a töltéstől fedve haladt, 15 ember elesett ágyütüztől. — A töltésen álló osztrák ütég kartácszáporát a híres, nevezetes vörös-sapkások, Bobich őrnaggyal, fergetegként intézett szuronyrohamukkal elhallgattatták. — Erre Karger nem számított. Így történt, hogy a város széle, hova időközben a Schwarzenbergek eljutottak, gyalogságtól mentes volt. Csak most, sietve vetett eléje két zászlóaljat Karger, hogy a hid-

¹⁾ Marczali, L. napl. és levelei.

főnél levő csapatainak visszavonulását biztosítsa. A két osztrák zászlóalj keményen ellentállott. Időközben azonban a balszárny több zászlóalja a lovassággal együtt átkelt a vasúton; a huszárok az ellenséges lovasságot visszavetették és az abonyi országúton tönkrevérven, ágyúit elfoglalták. Ez alatt a 19-esek utcáról-utára keményen harcolva eljutottak a hid közelében levő sóraktárig, hol újra megnövekedett ellentállásra bukkantak. A közben összekeveredett ifjú századokból Leiningen többet rendbehozva, előre nyomult egy mellékutcában, hol majdnem újra fogságba jutott. Egy mellékutcából ugyanis erős tüzet kapva megállottak vitézeink, mikor lovon ülő őrnagyuk már túl volt az utcanyíláson. Az osztrákok az utcasarokig nyomultak már előre Leiningen elfogatására. Emberei azonban észrevéve válságos helyzetét, még mielőtt ez megtörténhetett volna, előre nyomultak és szuronnal üzték vissza az előre tolakodókat. Innen a zászlóalj gyorsan jutott a Zagyvának a városon túl levő hidjához, hol a menekülő osztrák löszeroszlopot elvették a fedezettől, mely utóbbit a posványos partú Zagyvába szoritották.

Két ágyút is elvettek vitézeink. A város gyors rohammal tisztult az ellenségtől. — Az osztrákok veresége halottakban, sebesültekben és hadianyagban igen nagy volt. Hügel őrnagyunk lovassága sikerrel üldözte az ellenséget. Ez üldözésben Leiningen személyileg résztvett, míg fáradt zászlóalja gyülekezett. Ekkor érkezett meg Ottinger Abonyból; de ugyanekkor Vécsey is megjött. Az üldözést abba kellett hagynunk; de Ottingert több lovasrohammal és némi ágyúzással visszakergettük.

Az osztrákok 1000 halottat és sebesültet, 500 foglyot, 11 ágyút, sok lőszert és podgyászt veszítettek.

Leiningent Damjanich nyilvánosan megdicsérte.

A zászlóalj 30 embert veszített. Hidegvérű bátorságáért kiemeli levelében Tüll alorvost a zászlóaljparancs.

Március végén a zászlóalj parancsnokságát Horváth százados (az ezredben hadnagy) vette át Leiningentől, ki viszont Wishockytól, aki hadosztályparancsnok lett, átvette az egész szabadságharc legvitézebb dandárának vezetését. Így érte a Schwarzenbergeket az az örökéletű dicsőség, hogy a világrendítő hírre szert tett két vörös-sipkás zászlóaljjal, a harmadik és kilencedikkel került egy dandárba a honvédhadsereg legvitézebb tábornokának (akkor őrnagynak) vezetése alatt. Hogy megállták-e a sarat ebben a fényes környezetben a győri fiúk, az majd a továbbiakból kiténik.

Miként a világháborúban nem volt a monarchiának olyan része, honnan oly kivétel nélkül kiváló teljesítményt végző csapatok kerültek volna ki, mint a Dunántúlról, úgy a szabadságharcban is a Dunántúl lelkes népe szolgáltatta egységesen a legjobb katonaaanyagot.

A »loyalis« hangnemben szerkesztett ezredtörténet¹⁾ az Olaszországban küzdő ezred magyar részen harcoló 3. zászló-

¹⁾ Geschichte des I. R. No 19.

aljának véres történetét mindenkor kiváló vitézségének elismerésével adja elő.

Áprilisban a fővezérséget Vetter altábornagytól Görgei vette át és megindult a dicsőséges áprilisi hadjárat, mely babért-babérra gyűjtött. Az osztrákok most már láthatták, hogy a megvetett honvédhadsereg mily gyorsan lett katonává. Ez a régi, fegyelmezett, kitűnően szervezett, fényesen felszerelt, nagy hadsereg nem tudott immár egyetlen esetben sem győzni a mieink felett Buda elfoglalásáig.

A magyar főhadsereg ekkor 4 hadtestből (valóságban csak hadosztályból) állott: az I. (Damjanich), a II. (Aulich), a III. (Klapka) és a VII. (Gáspár). Összesen 40,000 gyalogos, 6000 lovas, 150 löveg.

A hatvani ütközetben (ápril 2.) a zászlóalj nem vett részt, mert az, nagy menetteljesítménye ellenére, már megérkezése előtt javunkra dönt el.

A csapatok Gödöllő tájára igyekeztek, mikor Leiningen parancsot kapott, Nagykatát éppen elhagyva, hogy a Tápió-Bicskénél megvert Klapka-hadtest (I.) segítségére menjen.

Klapka ugyanis elfoglalva a hidat, kellő felderítés nélkül hatolt a faluba, honnan gyilkos tűz fogadta, mely újonc-csapatát zavarba hozta és riadt futásra ösztönözte.

Jellemző a Leiningen-dandár jó szellemére, hogy mikor a visszavonuló csapatok részéről bátortalanító felhívásokat kapott, szidalmakkal felelt, sőt egy futó huszárt (az egyetlen rossz »császár-huszárt«-ezredből) szuronnyal kiemelték a nyeregből.

»Fiúk, ma nektek kell a magyar fegyver becsületét megmentenetek!« kiáltotta feléjük Görgei; örömrivalgás volt a válasz és türelmetlenül várták a jelet a támadásra. — A part posványos és csak egy keskeny töltésen át volt járható.

Leiningennek előzetesen vitája volt Kiss Pál alezredessel a 9. cs. (vörös-sapkás) zászlóalj volt parancsnokával. Damjanich ugyanis a dandárparancsnokká kinevezett Kissnek szánta a 9. zászlóaljat is, melyet Leiningen sajnált dandára kötelékéből elbocsájtani. Ez a vita Leiningen részéről kihívásra vezetett.

Támadás előtt odavágtat Kiss és kéri Leiningent, hogy pár-bajukat a golyózáporban döntsék el; engedélyt kér rá, hogy zászlóalját ma még vezethesse. Egymás keblére borúl a két hős. Hogy hogyan döntötték el a vitát, lássuk az alantiakban.¹⁾

Elül rohan a hidnak a 3. és 9. zászlóalj egy-egy százada, utánuk a zászlóaljak, azután a Schwarzenbergék. Bár az ellenség (Jellásich) koncentrált tüze a töltésre irányult, semmi sem tartóztathatta fel az első heves megrohanást.

Az ellenség a töltés megszállása után a hid védelmére vetette magát és a túlpárti halmoktól védve ide szórta lövedékeit. A mieink egy ház mögött gyülekeztek újabb rohamra, mikor a Czillich-dandár megjelent (Czillich ezredestől, később pénzügyminiszteri

1) Görgei, 1848—49.

tanácsostól vett személyes információk) Földváry, a 3. zászlóalj parancsnoka, a 9-esek zászlaját kézbevéve, Kissel és Leiningennel előre rohan; Leiningen arcán megsebesül. Mind nem számít; az emberek egyetlen rohanatban átfutnak a hidon; az ellenség szuronyaik hegye elől a parti halmok mögé búvik, innen folytatva élénk tüzelését.

A hidon átnyomúlva, jobbról a 3. és a Schwarzenberg-zászlóalj helyezkedett el; ez utóbbi mögött a 9. — Balról a Czillichdandár vonul fel és mostantól résztvesz az ütközetben. Egy ütegünk már átjött és balra tart. Az elül levő zászlóaljok csatárlánca fejlődnek és fedezet híján erős tüzet állottak ki. Az ellenség fokozza tüzét, a dandár sok embert veszít. A Wasa (60.) zászlóalj hátrálni kezd, a levegőben hagyva a 3.-nak balszárnyát, mely lassan bár, szintén hátrálni kénytelen. — Leiningen a Wasákat egy mélyedésbe vezeti; a 3. zászlóalj első szavára megáll, majd a dandárparancsnok a Schwarzenbergeket viszi személyesen rohamra. Egyszer meginganak az erős tüztől és a nagy veszteségek miatt, de aztán elfoglalják az előttük levő magaslatokat. Most megérkezik Freudenreich kapitány híres ütegével; ez közel nyomul az ellenhez és kartácstűzzel segíti a rohamot, mely csakhamar birtokba veszi az egész halomsort. Innentől fogva jól ment a további. Az ellenség a Klapkától elvett ágyúk közül kettőt ott hagy, egy löszerkocsit felrobbant; kivonul Bicskéből és felgyűjtja a fegyvereket.

Lovasságunk és tüzérségünk megkerüli az égő falut, Leiningenék átvonulnak rajta. Az üldözést a huszárok és tüzérek vették át a leszálló sötétségig. A Schwarzenbergek közül huszan szintén résztvettek az üldözésben, néhány foglyot ejtve.

A táborban támadt győzelmi hangulat hatása alatt a 3-sal mindig vetélkedő 9-es zászlóalj egy küldöttsége felkereste előbbit és lovagiasan elismerte, hogy amazé a nap eredményének érdeme, amit azok a 9-esekre visszahárítva barátságot kötöttek és együttesen felkeresték a Schwarzenbergeket, fennen dicsérve őket a magaslatok elfoglalásáért. A két vörös-sipkás zászlóalj abbéli elismerése, hogy magukkal egyenrangúaknak tekintik a 19-eseket, egyben a honvédsereg legvitézesebb csapatai közé emelte őket. — Leiningen alezredessé lépett elő.

Másnap, 5-én a Schwarzenbergek egy-egy csatakerülő társukat »megpokrócozva«, szíjjal megverték. Azonban a dolog komolyabb fordulatot vett, mert egy őrmestert és egy káplárt, kik csak most vonultak be csapatukhoz, fenyegető mozdulatokkal vett körül a legénység, kiáltozva, hogy »nem akarunk gyáva altiszteket!«

A két notórikusan részeges, rossz katonát fegyelmi okokból eltávolította Leiningen a veszélyes körletből, de haditörvényszék elé állította, melynek halálos ítéletét nyomban végrehajtották. — E kis jelenet is a legénység kítünő szelleme mellett tesz tanúbizonyságot.¹⁾

Ápril 6-án a III. hadtest Dányon át Isaszeg felé nyomult.

¹⁾ Marczali, Leiningen naplója.

A II. és VII. hadtest nem vett részt az ütközetben, mely kezdetben Jellasich hadtestének erős állásai ellen, később a Windischgraetz személyes vezetése alatt álló egész osztrák főerő ellen folyt; 27,000 osztrákkal került szembe 14,000 magyar

Leiningen dandára és benne zászlóaljunk bámulatos vitézséggel verte vissza Schlick ismételt kemény támadásait a központban, majd mikor a balszárnyon Klapka csapatai az osztrák túlnyomó erővel szemben ingadozni kezdettek, helyét a lovasságnak adva át, a balszárnyi erdős halmokon megmentette a helyzetet és ez által lehetővé tette, hogy állásainkat Aulich (II.) hadtestének délután 4 órakor bekövetkezett várva-várt megérkezéseig tartassuk. Így a döntő győzelemben elhatározó részt vett.

Ápril 10-én már Vácot találjuk zászlóaljunkat. — Görgei ugyanis az isaszegi győzelem után Komárom várának felszabadítására indult, egyelőre a Duna balpartján. — Windischgraetz a fővárosokba vonult vissza. Görgei, hogy tervét leplezze, a II. és VII. hadtesteket, az Asbóth-hadosztállyal együtt, Aulich körütekintő vezetése alatt a Rákos mezejére rendelte, hol ezek állandó áltámadásaikkal azt a látszatot keltették, mintha itt készülne a nagy ütközet. — Ez alatt az I. és III. hadtestek Vác ellen nyomultak. Vácot egy osztrák hadosztály védte, melynek parancsnoka a beteg Ramberg helyett Goetz tbk. volt (egyik dandár parancsnoka). A másik dandárt herceg Jablonovsky vezette. Klapkának (I.) a város mögötti halmokon kellett volna az ellenség visszavonulását elzárnia. Az éldandár (Csórits) eltévedése miatt elkéssett. Damjanich, kinek Szöd felől archan kellett támadnia, a szakadó esőben türelmetlenkedve, a Klapka felvonulásáról szóló értesítést be nem várva, támadott. — A balszárnyon a Czillich—Kiss—Leiningen dandárok küzdöttek a makacsul ellenálló osztrákokkal. A 3. zászlóalj vörös-sipkásai Földvály ezredes alatt, aki alól háromszor lötték ki a lovat, lendületes szuronyrohamban feltartóztatlanul szaladtak át a Rákos köhidján, utána a többi zászlóalj közt a Schwarzenbergekek, kik itt is megtették kötelességüket. 7 ágyún kívül nagy vesztesége volt az osztrákoknak halottakban és sebesültekben. A mienké 150 ember volt. Hadianyag, élelmiszer került kezünkbe. Itt elesett maga Goetz tbk, kit Görgei katonai tisztességgel temettetett másnap. Most a közben bevonult VII. hadtesttel együtt megindult a honvédhadsereg Nagysarló felé, három útvonalon.

Ápril 18-án a III. hadtest Ó-Barsnál a megáradt Garamon az ellenségtől nem zavartatva átkelt. — Komárom szorongatott várának felmentése már igen sürgősnek mutatkozott.

Ápril 19-én¹⁾ a III. hadtest az országúton Jászfalu irányában menetelt. Nemsokára jelentés érkezett, hogy a Vácrol Esztergomba visszavonult osztrákok Nagysarló felé újból előrenyomultak. Főparancsnok ekkor már osztrák részről Welden volt, aki Komáromot hevesen ostromolta. Az ostrom fedezésére küldte Wohl-

¹⁾ Klapka, Memoiren.

gemuth tábornokot a IV. hadtesttel és a Vágnál összeszedett tartalékcsoportjaival Nagysarlóra, az előrenyomuló magyarok útjába. — Ehhez járultak az ostromlósereg egyes részei, a Vácon megvert hadosztály (most már Jablonovszky vezérlete alatt), összesen 24—26 ezer ember.

VII. hadtestünk átkelési nehézségek miatt még a Garam túlsó partján állott. A mi I. és III. hadtestünk létszáma 18,000 ember volt. — A szabadságharc e legvéresebb ütközetében a Wischotzky-hadosztály — benne a Schwarzenbergék — a helység baloldalát támadta. Nem sok lövöldözés után a falú szélének birtokába jutottak. Innen azonban házat-ház után kellett véres utcai harcban elfoglalni. Egy óra múlva a tűzérési lövedékekkel elhalmozott égő falú a honvédek kezén volt.

Klapka különösen kiemeli¹⁾ a Schwarzenberg-zászlóalj vitézségét a helyzet kulcsának dicsőséges megszerzése körül. Délután félnégy óra tájban több sikertelen ellentámadás után a helységtől nyugatra eső halmokat megszálló ellenség ellen újra rohamot vezetett Damjanich. Ekkor az ellenség jobbszárnyán nagy lovas-tömegek jelentek meg, de ugyanekkor megérkezett Gáspár is a VII. hadtesttel. A meredek halmokon fűgén és fennakadás nélkül kúsztak fel zászlóaljaink, köztük a miénk is és az ellenség vad futásban menekült, üldözötve az éj beálltaig. 1600 halottat, sok hadianyagot és ágyút veszettek az osztrákok.

Ezek után az ellenséget a Csallóközből könnyen elűzván, a lovadi hidon át az összeköttetést a jobbrattal elrombolván, Görgei 25—26. közti éjjel tutajhidat vetetett a Dunán Komáromnál, az ellenség élénk ágyútüze közt és másnap megkezdte az átkelést. Itt Simunich és Schlick 26—30,000-nyi hadseregével és 100 ágyújával kerültek szembe honvédeink.

Schwarzenbergjeink az ácsi erdőben küzdöttek és az itt folyton erősítéseket kapó osztrákok elszánt védekezését 3 órai harc alatt sokszor megismételt rohamokkal megtörve, az ácsi országútra vetették vissza őket. — A győzelem teljes volt. Simunich riadtan menekült demoralizált seregével Győrön át Bécs felé. Sok hadianyag és az egész sátoztábor kezünkön maradt a meglepett osztrákoktól. Innen aztán Budavár ostromára indult a zászlóalj. A magyar ügy nagy kárára Damjanich lábát törte; a III. hadtestet Knezich ezredes vette át, Leiningen hadosztályparancsnok lett; a dandár a hős Földváry alezredes vezetése alá került. — Budavár ostrománál a III. hadtest a Városmajor mögötti tereprészt szállotta meg. A főtámadásnál a krisztinavárosi részt ostromolta létrákon (escalader). Leiningen naplójegyzeteiben²⁾ megjegyzi türelmetlenül: Végre a Schwarzenbergék zászlóalját is fel-diszitették! Ebből látjuk, hogyan küzdöttek Buda alatt!

Itt kezdődött a magyar fegyverek fényének hanyatlása.

A Buda ostrománál eltöltött egy hónap alatt az osztrákok

¹⁾ Klapka, Nationalkrieg.

²⁾ Marczali i. m.

újra szerveződtek; bevárták az orosz segítséget és ezzel együtt támadólag ismét berontottak a határon.

Június 21-én a peredi veszített csatában Farkasd makacs és önfeláldozó védelmével fedezte a visszavonulást a kékhajtókás zászlóalj. 4 halottat, 9 sebesültet veszített. — A zászlóalj parancsnokságát Wunder százados vette át, ki régente a zászlóaljban hadnagy volt.

Július 2-án¹⁾ az egyesült osztrák-orosz hadsereg Igmánd—Ács felől nagy erővel támadta a kezünkön levő komáromi elsáncolt táborn. Zászlóaljunk a közben hadtestparancsnokká (III.) lett Leiningen csapatai közt a balszárnyon, Ó-Szőny körül küzdött.²⁾ Balszárnyi lovasságunk visszaveretése után a sáncok mögé volt kénytelen visszavonulni. Jobbszárnyunknak Görgei személyes vezetése alatt intézett ellentámadása megfordította javunkra a helyzetet. Balszárnyunk a reggel átengedett Ó-Szőnyt háromszori kemény támadás árán délután 5 órakor hatalmába kerítette. Innen aztán Csém—Herkály felé nyomult előre. E harcban 1000 embert vesztettünk; az ellenfél bizonyára többet. Görgei is megsebesült.

A július 11-iki áttörési kísérletnél zászlóaljunk a jobbszárnyon harcolt, ezuttal is a III. hadtest keretében. Az igmándi úton vonult előre és déltájban Csémnél bukkant az ellenségre. Ezt szuronyrohammal bevették. Az ellenség nagy erősítést kapva, főként tüzérséget, a túlmérszen előnyomuló III. hadtestet óriási vereséggel visszaveti. A visszavonulás eredeti állásainkba teljes rendben történt, de 1500 vitéz elvesztését panaszoltuk. Az ellenség is igen nagy veszteségeket szenvedett.

Az utolsó, augusztus 3-iki komáromi nagy és dicsőséges kitörésében a zászlóalj már nem vett részt.³⁾

Ekkor ugyanis a III. hadtest már messze járt a Duna balpartján megkezdett visszavonulásban és ment és harcolt Világosig. — Ezen az úton az üldöző oroszokkal folytak a nehéz utóvédharcok, melyekből vitézeink becsületesen kivették részüket.

Az első ütközet az oroszokkal Vácán volt. A II. hadtest (Kászonyi) és a VIII. (Assermann) Komáromban maradt. A délvidéki összpontosítás céljából a sebesült Görgeivel az I., III. és VII. hadtest ment (Nagy Sándor, Leiningen, Pöltenberg). Összesen 26—28.000 ember, 130—150 ágyú.⁴⁾

Vácán az I. és III. hadtest és Görgei Kornél alezredes dandárja állottak tűzben. A III. hadtest a Schwarzenbergekkel a dukai hegynél küzdött; az üldöző oroszokat megállítva, a harctér birtokunkban maradt.⁵⁾ Ez július 17-én volt. A III. hadtest állva maradt Vácán a többiek elvonulásának fedezésére. Még aznap éjjel az oroszok (Paskievits hg. főhadserége) a városban megtámadták a mieinket. Itt borzalmas utcai harcban Leiningének a

1) Klapka, Nationalkrieg.

2) Rüstow.

3) Klapka, Nationalkrieg.

4) Görgei, 1848—49.

5) Rochlitz Kálmán i. m.

Nagy Sándor-hadtesttől elvett 4 ágyú közül 3-at visszafoglaltak, a városon kívül állásról-állásra vonultak vissza a legpéldásabb rendben, tetemes emberveszteséggel.¹⁾ A férfibátorság megkapó példáit tömegesen szolgáltató, ez a többórás küzdelem lehetővé tette a hadseregnek egyetlen hidon való visszavonulását. Ott küzdöttek Győr fia is.

De az üldözés a lebontott és újra helyreállított hidon túl is folyt. A Katalin-hegy és Rétság közt álltak tovább a sarat hőseink, miglen a főcsapat irányában Vadkert felé elvonulhattak.

Július 25-én a Sajó mellett az óriási (70,000 fő) orosz hadsereg támadását tartotta fel a III. hdt. a VII.-kel.

Július 28-án Gesztelynél küzd győzelmesen Leiningen.²⁾ Itt a tisztai átkelés sikerülte és vele a hadsereg sorsa Leiningen kezében volt.³⁾ Ellenfele Grabbe orosz tábornok volt. A szerencsétlen debreceni csatában zászlóaljunk nem vett részt.

Az orosz áradat mindinkább körülvette hadseregünket, miglen augusztus 13-án letette a honvédség és vele a sok dicső küzdelmet vitézül végigharcolt győri 19-es zászlóalj is tündöklő tisztságbán megörzött, vitéz fegyverét.

A bosszú és megtorlás átvette birodalmát.

A legénység amnesztiát kapott.

Az április 14-én túl szolgált tisztok várfoogságba jutottak. Az altisztekből lettek pedig közemberként besoroztattak a császári hadseregbe.

A zászlóaljat Linzbe vitték; innen, újjászervezése után, november 5-én bevonult az eddig Olaszországban küzdött ezredéhez Vorarlbergbe.

A Győrben alakult honvédszászlóaljak adatait nem közöltem, mert ezek csakhamar idegen területről kiegészítve, elvesztették helyi jellegüket; de erkölcsi szükségét éreztem fentieket kegyeletes szeretettel megírni.

¹⁾ Görgei, 1848—49.

²⁾ Klapka, Emlékeimből.

³⁾ Rochlitz.

ZMNE

Egyetemi Központi Könyvtár

84725061

